

Kullervo Rainio:

POSSIBILIANISMI, MAHDOLLISUUKSIEN FILOSOFIA

Tiivistelmä

Artikkeli rakentuu Kantin transsendentaalisen idealismin ja fenomenologisen ontologiakäsityksen pohjalle. Siinä tarkennetaan possibilianismin kuvauksessa tarvittavat peruskäsitteet ja otetaan perusaksioomaksi: *Kaikki mahdolliset asiaintilat ovat olemassa – joko potentiaalisina tai realisoituneina tulkittuun maailmaan.* Vain loogisesti ristiriitainen on mahdotonta. – Kaikki prosessit oletetaan stokastisiksi. Potentiaaliset asiaintilat ovat transsendentaalisia, niistä sinänsä (an sich) ei ole tietoa, mutta niiden olemassaololle mahdollisuuksina oletetaan tietty todennäköisyys, $P(O)$. Mahdollisuuden realisoituminen tulkittuun maailmaan tapahtuu ehdollisesti ja tämän ehdon täyttymisellä on siltäkin oma todennäköisyytensä, $P(E)$. Näiden todennäköisyyksien tulo on asiaintilan realisoitumisen todennäköisyys (määrätyllä hetkenä tai aika-askeleella). – Ihminen voi teoillaan (valinnoillaan) vaikuttaa $P(E)$:hen eli realisoitumisen suotuisuuteen ja ohjata näin mahdollisuuksien realisoitumista tulkittuun maailmaan havaittuna materiaalisena maailmana tai mielikuvina tai ajatuksina. Hän voi siis toimia ”oheisluojana”. Kulttuurilla on tässä keskeinen osuus.

Viimeisessä luvussa tarkastellaan mahdollisuuksien filosofian vaikutusta tieteeseen ja uskonnollisiin kannanottoihin sekä ihmisen maailmankuvaan. Tieteen tuloksia ei possibilianismi kumoa, mutta niille rakentuvaan maailmankuvaan se voi tuoda radikaaleja muutoksia.

Avainsanat

kulttuuri, mahdollisuus, oheisluoja, olemassaolo, olemassaolon todennäköisyys, ontologia, realisoituminen, realisoitumisen todennäköisyys, tajunta, tulkittu maailma, transsendentaalinen

Sisällys

1. Johdanto 3
2. Epistemologinen perusta: Tulkitusta ja tulkitsemmättömästä maailmasta 6
  - 2.1 Kuvaus ja todellisuus sinänsä 6

2.2	<i>Kuvauksen subjektiivisuus</i>	6
2.2	<i>Intersubjektiiivinen tulkittu maailma</i>	9
2.4	<i>Pragmaattinen totuusriteeri</i>	10
3.	<i>Possibilianismin lähtökohhta, määritelmät ja perusaksiooma</i>	10
3.1	<i>Mahdolliset ja mahdottomat asiointilat</i>	10
3.2	<i>Perusaksiooma</i>	11
	Aurinkokunnan ontologiaa	
3.3	<i>Mahdollisten asiointiloiden realisoituminen eli ilmeneminen</i>	13
	”Ihmeen” ontologiaa	
3.4	<i>Olosuhteiden suotuisuuden määritelmä</i>	14
3.5	<i>Mahdollisuuksien realisoitumisen suotuisuuteen vaikuttavat tekijät</i>	16
	Kulttuuri	
	Tekniikka	
	”Luonnonvoimat” ja realisoitumisen suotuisuus	
3.6	<i>Tulkitun maailman rakenne ja realisoitumisen ketjut</i>	19
	Mahdollisuuden synty olemassaoloon eli ”annetuksi” tuleminen	
	Olemassaolon ketjuuntuminen	
	Realisoitumisen ketjuuntuminen	
	Pullonpohjat ja Pluto	
	Mummon puhelin	
3.7	<i>Ihminen, ”onnen suosikki” vai ”oman onnensa seppä”?</i>	23
	Onni	
	Pesäpallopele mahdollianismin valossa	
4.	<i>Mahdollisuuksien filosofia ja maailmankuva</i>	26
4.1.	<i>Possibilianismi ja tiede</i>	26
	Varmuudesta	
4.2.	<i>Possibilianismi ja uskonto</i>	28
	Ateismista	
	Jumalan realisoituminen ja Jumala-käsitteen semanttinen ongelma	
4.2	<i>Ihmisen asema maailmassaan ja elämän mielekkyys ja arvo</i>	31
	Mitä on luominen?	
	Voiko kone (keinoäly) luoda?	
	Mitä on kuolema?	
	Elämän tarkoitus	
	Kirjallisuutta	36

1. Johdanto

Yhdysvalloissa on käyty jo muutaman vuoden ajan jokseenkin kiivastakin debattia *possibilianismista*, Sille ei ole vielä vakiintunut suomalaista nimeä, mutta sen suomennos voisi olla ”*mahdollisuusfilosofia*”. Siitä johdettavissa olevaa uskonnollista asennoitumista voidaan nimittää ”mahdollisuus-uskoksi”. – Suomessa on tätä uutta ontologista suuntausta sivuttu hiukan television sarjassa ”Aivot”, jonka juontaja, neurofysiologi David Eagleman on yhdessä ystävänsä Robbie Parrishin kanssa antanut uudelle ajattelutavalle nimen ja pyrkinyt sen alustavaan määrittelemiseen.

Eagleman on huomattavin tämän ajatussuunnan edustaja, mutta aivotutkijana varsin vahvasti fysikalisti. Hän on kuitenkin estoitta omaksunut kauas tieteen valtavirtauksen rajojen ulkopuolelle menevän todellisuuskuvan – ja saanut siitä myös osakseen räväkkää kritiikkiäkin. Tähän asti debatti on lähtenyt teologisesta näkökulmasta. Ne pari kongressia, joissa possibilianismi on yhtenä teemana, ovat uskonnonfilosofisia ja tällöin se käsitellään yhtenä uutuutena kymmenien teologisten ”-ismien” joukossa. Tämä on omiaan suuntaamaan keskustelun sivuun mahdollisuusfilosofian tarkastelun varsinaisesta tehtävästä näyttää ontologian ja tieteen paradigman muutoksen tarpeellisuus.

Mahdollisuusfilosofian keskeinen ajatus on, ettei mitään esiintymää, ilmiötä, tapahtumaa tai prosessia (entiteettiä) voida sulkea olemassaolon ulkopuolelle sillä perusteella, että siitä ei ole näyttöä, evidenssiä. Tähän asti valtavirtaus tieteellisessä ajattelussahan on ollut se, että ”todellisuudeksi” hyväksytään *vain* kaikki se, mistä on ollut ”näyttöä”, havaintoja tai tiukasti havaintoihin perustuvien johtopäätösten tuki – ei muuta. Tosin Immanuel Kantista alkaen on ollut myönnettävä, että itse ”ollen olevasta”, ”todella olevasta” (”das Ding an sich”) meillä ei voi olla tietoa vaan se, mitä pidämme olemassa olevana, on meidän *tulkitsemaamme maailmaa*. Käytännössä tämä seikka kuitenkin useimmiten unohdetaan ja puhutaan – etenkin fysiikassa – todellisuuden *kuvauksestamme* niin kuin se sellaisenaan olisi ”objektiivista todellisuutta”.

Asian ydin on tässä: Jos jokin teorian mukaan *mahdollinen* tapaus ei esiinny kokeellisissa tuloksissamme, voimmeko väittää, että sitä ei ole olemassa? Ei tietenkään. Sehän saattaa, esimerkiksi, myöhemmässä vastaavanlaisessa kokeessa tulla tulosten joukkoon.

*Yksittäistapaukset, ilmiöt, tapahtumat, prosessit, joista meillä ei ole havaintonäyttöä, evidenssiä, saattavat kuitenkin ilmaantua maailmaamme ja ovat siten **mahdollisuuksina** olemassa (potentiaalisia) jo nyt.*

Toki mahdollisuuksien olemassaolosta on esitetty filosofisia kannanottoja aikaisemminkin. Jo Platonin käsitteiden ideamaailma ja potentiaalinen, vastakohtana ”harhaiselle” havaintomaailmalle, viittaavat eräänlaiseen ”mahdollisuuksien filosofiaan”. Platonin ”ideoitten maailmassa” on kuitenkin piirteitä, joiden mukaan ideat voidaan ajatella mielikuvien kaltaisiksi esiintymien perusmalleiksi ja siten tulkittuun maailmaan kuuluviksi t.s niiden on katsottava olevan jonkinlaista mielikuvina esiin tulevaa tietoa.

Mielenkiintoinen on antiikin filosofiassa omia polkujaan kulkevan filosofi Anaksigoraan ontologinen käsityskanta: ”Aistihavainnot eivät Anaksigoraan mukaan voineet synnyttää oikeaa kuvaa todellisuudesta”, kirjoittaa Tuomo Suntola (Suntola, 2012, s. 193). ”Persoonaton jumaluus, *nous (järki)* on luonut näkyvän maailman ikuisesta, äärettömästä ainemassasta.” Ei liene harhaan vievää tulkita Anaksigoraan ilmaisua niin, että se maailma, josta meillä on (harhainen, epätäydellinen) kuva aistihavaintojen muodossa, ”näkyvä” maailma, on jotakin toista kuin ”ikuinen, ääretön ainemassa” (josta meillä ei ole tietoa näkyvässä muodossa, mutta joka ”ikuisena” kuitenkin on olemassa). Ero potentiaalisen ja reaalisen välillä on Anaksigoraan näkemyksessä yllättävän selvä.

Keskiajan lopulla keskusteltiin luonnollisesti mahdollisuuksien suhteesta Jumalan intellektiin: Voiko mahdollisuuksia olla olemassa ilman Jumalan intellektiä? Tuomas Akvinolaisen mukaan ”mahdollisuuksien järjestelmä muodostuu Jumalan mielessä” (Knuuttila, 1996, s. 19) Johannes Duns Scotuksen ja William of Ockhamin mukaan taas ”välttämättömät ja mahdolliset totuudet ovat mitä ne ovat riippumatta siitä, onko Jumala olemassa” (Knuuttila, 1996, s. 20).¹

Knuuttila on tehnyt tämän spekuloinnin keskeltä myös mielenkiintoisen löydön: ”Eräät Descartesin aikalaisskotistit olivat possibilisteja. Toisin kuin Scotus he ajattelivat, että mahdollisilla olioilla on *jonkinlainen heikko olemismodus*, vaikka ne eivät kuulu olemassaoleviin asioihin.” (Knuuttila, 1996, s20, kursivointi: K.R.)

---

¹ Modernin ajattelun näkökulmasta debattia, joka sopisi esimerkkinä hyvin Bertrand Russellin teokseen ”Älyllisen hölynpölyn pääpiirteet”.

On luonnollista, että suunnilleen Newtonin ajoista lähtien, deterministisen maailmankuvan tullessa yhä vallitsevammaksi, olemassa olevaksi katsottiin vain se, millä oli evidenssiä, se, mikä oli ”todennettu” (havaittu tai päätelmänä suoraan yhteydessä havaittuun).

Huomattava poikkeus oli Alexius Meinong (1858-1920), jonka filosofinen käsitys olemassaolosta jo enteilee possibilianismia. Hän esitti kolme erilaista olemassaolon muotoa: a) eksistenssi, b) subsistenssi ja c) annettuna oleminen. – Aineelliset, havaittavat oliot eksistoiivat, abstraktit asiat ja pelkästään kuvitellut asiat (matemaattiset oliot, satuoliot) eivät eksistoi, mutta ne voivat subsistoida – hieman yksinkertaistaen: niitä voidaan kuvitella, mutta ei havaita. Annettuna oleminen on sekin olemassaoloa, mutta minimaalista; kaikki oliot ovat vähintään annettuja. – Kahta ensimmäistä kategoriala voidaan pitää sellaisina olemassaolon muotoina, jotka esiintyvät *tulkituksessa* maailmassa. Kolmas kategoria on mielenkiintoinen: sen voi hyvin tulkita tarkoittavan potentiaalista olemassaoloa, joka jää kuvauksemme tavoittamattomiin eli tulkitun maailman ulkopuolelle. (Tarkemmin sanoen: potentiaalinen on se jäännösosa ”annettua”, joka jää eksistoiivan ja /tai subsistoiivan ulkopuolelle.) – Meinongin todellisuuskäsite on selvästi yhteensopimaton materialistisen katsomuksen kanssa, joten on ymmärrettävää, että se ei aikanaan päässyt vallitsevaan asemaan.

On ennustettavissa, että Meinongin ansiot filosofina nähdään paremmin siirryttäessä possibilianismiin.

Tässä artikkelissa pyritään tuomaan esiin possibilianismin vaatimaa tarkennettua käsitteistöä ja rakentamaan dynaamista järjestelmää *potentiaalisen realisoitumisesta* (tulkitsemattoman todellisuuden tulkituksi tulemisesta). Johtoajatukseksi on kaiken olemassaolon kontingenttisuus: Jokaiselle asiaintilalle on olemassa yksi tai useampi vaihtoehto. *Tapahtuminen* on stokastista eli todennäköisyyksien määräämää valikoitumista vaihtoehtoista.

On perusteltua rakentaa esitys prosessien stokastisuuden periaatteelle. Deterministinen kuvaus ja indeterministinen eivät ole vastakohtia, vaan determinismi on yleisen probabilistisen tarkastelun sellainen tapaus, jossa kaikki todennäköisyydet ovat ykkösiä tai nollija. Ei ole järkevää rakentaa kaikkea tiedon kuvausta tuon suppeamman esityksen viitekehykseen vaan on luonnollista ottaa perustaksi se laajempi viitekehys, jossa tuo suppea kuvaus esiintyy erikoistapauksena. Näinhän juuri tehdään, kun katsotaan

newtonilaisen, klassisen fysiikan olevan erityistapaus kvanttimekaanisen tarkastelun tuomien mahdollisuuksien piirissä.

Luvussa 2 kerrotaan lyhyesti tarkastelun perustana olevasta fenomenologisesta ontologisesta viitekehyksestä. Luku 3 esittelee possibilianismin lähtökohdan, tarpeelliset määritelmät ja perusaksioomat. Uutta on erikoisesti mahdollisuuden *realisoitumisen*, kuvaukseen ilmaantumisen, stokastinen malli. Tämä tarkastelu osoittaa fysikalistisen maailmankuvan rajallisuuden ja ihmistajunnan prosessien (nimenomaan kulttuurin ja tekniikan) keskeisen aseman (tulkitun) maailman kehkeytymisessä. Luvussa 4 tarkastellaan mahdollisuuksien filosofian luomaa todellisuuskuvaa ihmisen arvomaailman näkökulmasta.

2. Epistemologinen perusta: Tulkitusta ja tulkitsemattomasta maailmasta

2.1 Kuvaus ja todellisuus sinänsä

Meidän tietomme todellisuudesta on aina kuvausta siitä. *Todellisuudesta sinänsä* (an sich) meillä ei ole *kuvauksesta riippumatonta tietoa*.

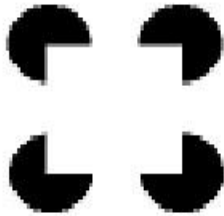
Kuvauksestamme riippumatonta todellisuutta voi *olla olemassa*, mutta jos me saamme siitä tietoa, se ei enää ole riippumatonta kuvauksestamme, koska kaikki tuo tietomme kuuluukin nyt kuvaukseemme. – Usein esitetään sellainenkin ontologinen kannanotto, että objektin primäärisiin ominaisuuksiin kuuluva matemaattinen kuvaus sisältäisi tietoa ”tosiolevasta”, oliosta itsestään (das Ding ansich). Esim. Meillassoux kirjoittaa: ”... kaikkea objektiin kuuluvaa, joka voidaan muotoilla matemaattisin termein, on mielekästä ajatella objektin itsensä ominaisuutena.” (Meillassoux, 2012, s. 16) Hänkin kuitenkin asettuu myöhemmin aivan vastakkaiselle kannalle; hän kumoo itse tämän väitteensä kirjoittaessaan:

”Objektin matemaattiset ominaisuudet eivät siten voi muodostaa poikkeusta tähän kaikkia ominaisuuksia koskevaan subjektivoimiseen” (s. 18) Ja edelleen: ”Emme voi saada aikaan mielikuvaa itsessään olevasta ilman, että siitä tulee ’meille oleva’.”

2.2 Kuvauksen subjektiivisuus

Yksilöllä on todellisuudesta oma, *subjektiivinen kuvauksensa*. Se on hänen havaintojensa, hahmottamistapansa ja ajatustapansa (jopa koko maailmankuvansa ja käyttämiensä teorioiden) muovaama.

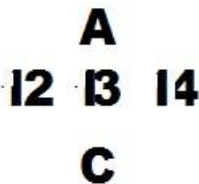
Se, että havaitsemamme todellisuus on kuvausta eikä meistä riippumatonta todellisuutta sellaisenaan, voidaan näyttää muutamalla esimerkillä, jotka osoittavat nimenomaan hahmotustavan väistämättömän mukanaolon kaikessa havainnossamme.

Kuva 2.1

Esim.1) Kuvassa 2.1 vajaaympyrät ovat ”synnyttäneet” eli ”luoneet” neliön, mutta *eivät aineesta* – eivät lisäämällä eivätkä vähentämällä ainetta. Meidän tulkitussa maailmassamme neliö on väijäämättömästi *olemassa*, vaikka sitä ei aineellisenä esineenä ole – jos vajaaympyrät poistetaan, sitä ei ole. Hahmotuksemme tuo neliön niin vahvasti olemassaolevaksi, että sitä on mahdotonta olla näkemättä, vaikka kuinka yrittäisi. –

Esim. 2) Kuvassa 2.2 esiintyy toinenkin tulkitun maailmamme perusilmiö: hahmotamme nimenomaan *kokonaisuuksia*. Kuvion keskellä esiintyvä merkki voidaan tulkita 13:ksi tai B-kirjaimeksi riippuen siitä, *minkä kokonaisuuden osana* se hahmotetaan. Pystyriivin osana keskellä esiintyvä merkki on B, vaakarivin osana sen sijaan 13. Tulkittu maailma on aina kokonaisuus ja se, mikä on olemassa, voi olla vain tämän osana olemassa.

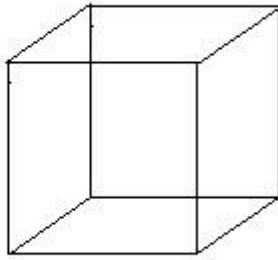
Kuva 2.2. B vai 13 ?

Yksilön oma subjektiivinen kuvaus muuttuu ajan myötä – pitkinä, mutta myös lyhyinä aikajaksoina. Näistä muutoksista kehityspsykologialla on paljon kerrottavaa.

Tulkinta voi muuttua aivan hetkessäkin, ”silmänräpäyksessä”. *Vaihduntakuviot* ovat siitä yksi esimerkki. Kuvissa 2.3 – 2.4 on näytetty kolme yleisesti tunnettua vaihduntakuviota.

Esim. 4) Kuva 2.3 esittää ns. Neckerin kuutiota; sekin on vaihduntakuvio. – Onko kuviossa, läpinäkyvän kuution kuvassa, jana ab etu- vai takareunassa? Huomataan, että katsoja voi ikään kuin katsoa kuutiota ylhäältäpäin, jolloin ab on

etureunassa, tai alhaaltapäin, jolloin se on takareunassa mutta *ei samanaikaisesti molemmissa*.

a   b

Kuva 2.3 Neckerin kuutio

Neckerin kuution (kuva 2.3) havaitsemista on paljon tutkittu ja todettu, että koehenkilöt voivat oppia yhä nopeammin vaihtamaan kuvion havaitsemistaan (ks. esim. Rainio, ... , ss. ....). – Sivuhuomaus: Jo Neckerin kuvion havaitseminen *kuutiona* on itse asiassa vahvan hahmottamistapahtuman tulos. Meiltä jää huomaamatta, että ”viivahäkkyrä” onkin ”tosiasiassa” kaksiulotteinen – piirros paperitasolla! Mutta jos piirrämme säännöllisen kuusikulmion ja siihen keskipisteestä lähtevät säteet, piirros esittää sekin Neckerin kuviota, mutta nähdään kaksiulotteisena! Miksi?

Kuva 2.4 Kaksi ankkaa vai kaksi kaniinia

Esim. 5) Kuva 2.4 on tunnettu ”ankka vai kaniini” –vaihduntakuvio. Siinä voi nähdä joko ”ankan”, jonka nokka suuntautuu vasemmalle, tai ”kaniinin”, joka katselee oikealle, mutta ei molempia yhtäaikaisesti.

McGaughey'n työryhmä keksi tutkia, onko mahdollista nähdä kahden tällaisen kuvan yhdistelmässä (kuva 2.6) toinen ankkana ja toinen kaniinina. Koe osoitti, että tällaista ei spontaanisti tapahtunut. (McGaughey, 2011): Useimmat havainnoijat eivät voi nähdä parin toista kuviota ankkana ja toista kaniinina silloinkaan, kun nuo kaksi kuviota ovat kaukana toisistaan. Mutta kun kh:lle annettiin seuraavanlainen vihje: ”Kuvittele, että anka on syömässä kaniinia”, silloin suurin osa niistä, jotka eivät olleet nähneet kuvioita erilaisina, näki nyt ankan olevan syömässä kaniinia – ilmaisivatpa he kokeneensa samalla jonkinlaisen ”ahaa”-elämyksenkin. – Kokeen tuloksesta tutkija tekee sen johtopäätöksen, että tajunnan ylempi taso määrää tulkinnan.

Havaintomaailman hahmotustapahtuma ei suinkaan rajoitu vain psykologian laboratoriossa piirrettyihin ”kummallisiin kuvioihin” vaan on *läsnä kaikessa*

havainnoinnissa aina. Itse asiassa havainnoijalle tarjoutuvat esiintymät voisivat olla jokin määrä vaihtoehtoisia tulkintoja – samaan tapaan kuin pilvissä voidaan nähdä lukemattomia mielikuvituksellisia muotoja. – Miksi kuitenkin koemme näkevämme tietyn esineen aina samana – ja samassa kulttuurissa eläneet ihmiset vielä ovat siitä samaa mieltä? – Vastaus löytyy asioiden *tuttuudesta*: Olemme *oppineet* tunnistamaan kauhan kauhaksi (eikä viuluksi) ja jättäneet muut mahdollisuudet vaille huomiota, t.s. kerta kerralta kauhan nähdessämme *todennäköisyys* tulkita esiintymä kauhaksi kasvaa *oppimislakien* mukaisesti, kunnes saavuttaa likiarvon 1.

Voidaan sanoa niinkin, että olemme arkisessa, rutinoituneessa elämässämme *oppineet pois* valtavasta määrästä esiintymien vaihtoehtoisia tulkintoja. Kuitenkin: jokainen maisema, jokainen ruusupensas, jokaiset kasvot, jokainen kasvojen ilme, jokainen laulu, huilusävelmä, orkesterin pauhu, sateen ropina, jokainen käden hipaisu on ylenpalttisen rikas vaihtoehtoisista tulkinnoista. Ne ovat mahdollisia. Ne ovat olemassa. Possibilianismista voisi sanoa, että se on tullut tuomaan ihmisen ulottuville tämän maailman tyhjentyttömän aarteen.

2.3 Intersubjektivinen tulkittu maailma

Kommunikaation tietä on löydettävissä ne yhteisön jäsenten tulkittujen maailmojen piirteet, jotka he yhteisesti hyväksyvät. Ne muodostavat *intersubjektivisen tulkittun maailman* eli yhteisen kuvauksen todellisuudesta.

Koska yksilöitten subjektiiviset tulkittu maailmat muuttuvat nopeassa tahdissa, tuntuisi luonnolliselta, että intersubjektivinen tulkittu maailmakin (esim. tieteen maailma) muuttuisi nopeasti sekin. Se muuttuukin, mutta ei nopeasti. Sosiaalinen vuorovaikutus maailmankuvaa koskevissa asioissa on hidasta ja niinpä ”tieteellisen todellisuuden”, paradigman, muutos vaatii pitkän aikajakson.

Tieteellinen yhteisö kutsuu useinkin sen omassa piirissä esiintyvää tulkittua maailmaa ”objektiviseksi” tai ”havaitisijasta riippumattomaksi” todellisuudeksi tehden tässä epistemologisen virheen.

Yksilöitten kuvaukset todellisuudesta ovat subjektiivisuudessaan aina toisistaan poikkeavia, mutta myös intersubjektivinen tulkittu todellisuus on erilainen eri yhteisöissä. Ei ole pitävää perustetta sille, että jokin todellisuuden kuvaus olisi lähempänä ”todellisuutta” kuin toinen. Mitään ”todellisuudenkaltaisuutta” ei voida määritellä, saati mitata, koska tietoa ei voi olla ”oikeasta” todellisuudesta, todellisuudesta sinänsä

Immanuel Kantin filosofian perusajatus, ettei meillä ole tietoa ”olioista sinänsä” (*das Ding an sich*) koskee nimenomaan tietoa. Muunlaisia kriteerejä kuvauksen paremmuudelle toki on: looginen sitovuus, teorioiden yksinkertaisuus (”matemaattinen kauneus”), kuvauksen laaja-alaisuus ja aukottomuus jne.

2.2 Pragmaattinen totuuskriteeri

Jos yksilö *onnistuu* toimiessaan tietyn kuvauksen mukaisesti, mutta muita kuvauksia käyttäen huonommin, on käytännössä toiminnan apuvälineenä syytä pitää ensin mainittua parempana kuvauksena kuin muita. Varmuutta siitä, että se kuvaisi kaikissa suhteissa todellisuutta ”oikein”, ei kuitenkaan ole.

Kartta ja sen kuvaama havaittu maasto, ovat *kumpikin* tulkittua todellisuuttamme. Havaitun ympäristön kuvaus on runsasta, monella tavoin jäsentynyttä, mutta ei sen enempää ”todellisuutta itseään” kuin karttakaan. Vaikka kartta sisältää vähemmän yksityiskohtia, se voi pragmaattisen kriteerin mukaan olla parempi kuin maasto kaikkienensa välittömästi havaittuna, jos se esimerkiksi vähentää harhaan kulkemisen mahdollisuutta.

Tämän epistemologisen selvittelyn tarkoituksena on ollut karistaa viimeisetkin *naiivin realismin* ja *fysikalismien* rippeet ajattelustamme, jotta probabilianismin omaksuminen olisi ylipäätään mahdollista. – Koska tätä ”mahdollisuuksien filosofiaa” on debateissa tarkasteltu pikemminkin ”mahdollisuus-uskona” kuin varteen otettavana ontologiana, on seuraava tehtävämme täsmentää possibilianismin keskeiset käsitteet ja analysoida sen rakennetta ja dynamiikkaa (olemassaolon kategorioita ja realisoitumistapahtumaa).

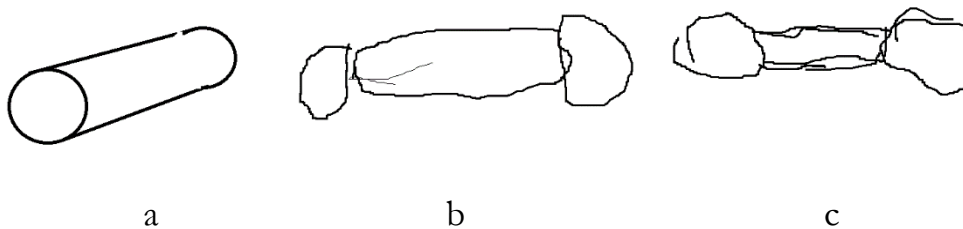
3. Possibilianismin määritelmät ja perusaksioma

3.1 Mahdolliset ja mahdottomat asiointilat

Asiointilat ovat joko mahdollisia tai mahdottomia. Mahdottomia ovat kuvauksessamme loogisesti ristiriitaiset asiointilat. Muut ovat mahdollisia.

Pantakoon merkille, että logiikkakin (yhtä hyvin kuin kuvauksessamme käytetty matematiikka) kuuluu *kuvaukseemme*. Siinä loogisesti ristiriitaiset asiointilat voivat

olla toisenlaisen kuvauksen logiikassa ristiriidattomia ja siis mahdollisia. Voimme esimerkiksi väittää, ette sellaisen (läpinäkymättömän) sylinterin, jonka läpileikkaus on ympyrä, molempia pääty-ympyröitä voi nähdä määrätystä suunnasta yhtä aikaa. (Kuva 3.1a). Kehityspsykologia² kuitenkin osoittaa, että noin 3-5-vuotiaat lapset aivan yleisesti piirtävät tällaisen sylinterin kuten kuvat 3.1b ja 3.1c näyttävät. Heille *on olemassa* (heidän tulkitussa maailmassaan realisoituneena) pitkä lieriö *ja* sen molemmat ympyräpää. Jotakin jäisi puuttumaan, ellei niitä molempia piirtäisi; onhan lieriöllä toki kaksi päästä – kuka sen kieltäisi! -- Lapsen kuvaus todellisuudesta perustuu kokemuksen antamaan *tietoon* siitä, millainen se kokonaisuudessaan on eikä rajoitu yhdestä suunnasta katsottuun perspektiivikuvaan. Logiikka on sen mukaista.

Kuvat 3.1a, 3.1b j 3.1c

Mahdottomuus on siis suhteellista, siitä logiikasta riippuvaista, jolle koko kuvaus on rakennettu. Absoluuttisesti mahdottomia voisivat olla asiointilat, jotka ovat mahdottomia kaikissa kuvauksissa, kaikissa maailman tulkitsemisen tapauksissa. Sellaista emme kuitenkaan voi ajatella minkään kuvauksemme puitteissa.

3.2 Perusaksioma

Possibilianismin perusaksioma: Kaikki mahdolliset asiointilat (miten paljon niitä sitten onkin) ovat olemassa – joko potentiaalisina tai realisoituneina tulkittuun maailmaan.

Olemassa-olon *mitta* on todennäköisyys $p(O(A,T))$ eli siis todennäköisyys sille, että asiointila A on olemassa tietyllä aika-askeleella T , jossa T on aikaväli hetkestä $t(n)$ hetkeen $t(n+1)$.

Huomattakoon, ettei ole mitään syytä jäädä dikotomiseen jakoon: Varmasti $On(A)$ tai varmasti $Ei-ole(A)$. Sehän merkitsisi, että olettaisimme edellä esitetyn olemisen todennäköisyyden voivan saada vain arvoja 1 tai 0.

² Esimerkiksi Werner, Heinz: Einführung in die Entwicklungspsychologie.

Tällainen rajoittuminen ei ole perusteltua. Ajattelemme siis olemassaolon olevan *kontingenttia*, asiointilalle on aina olemassa vähintään yksi vaihtoehto, t.s. mikään asiointila A (määrätyllä aikavälillä) ei voi olla varmasti olemassa, koska silloin sen vastakohta ei-A olisi mahdoton ja kun ei-A sisältää kaiken muun kuin A, silloin vain A olisi mahdollinen. Se merkitsee, että vain indeterministinen kuvaus on mahdollisuus-filosofiassa käyttökelpoinen.

Possibilianismin perusaksioomalle vastakkainen kanta kuuluu edelleen tieteen paradigmaan ns. *0-hypoteesin* muodossa ja sitä on käytetty possibilianismin vahvimpana vasta-argumenttina.

Siis nykyisin tieteessä yhä vallitsevan nolla-hypoteesin mukaan mitään ei ole olemassa, ellei siitä ole *evidenssiä*, s.o. ellei sitä ole toteen näytetty (tieteellisesti hyväksyttävällä tavalla).

Seuraava esimerkki pyrkii mahdollisimman havainnollisella tavalla ratkaisemaan tämän syvällisen ontologisen kiistakysymyksen.

Aurinkokunnan ontologiaa:

Maaliskuun 13. päivään v. 1781 asti tähtitiede ”tiesi”, että oli olemassa aurinko, kuu ja viisi kiertotähteä. Ne muodostivat aurinkokunnan. Muuta ei aurinkokunnassa ollut olemassa. Mainittuna päivänä William Herschel löysi evidenssin kuudennelle kiertotähdelle seuratessaan kaukoputkellaan yhtä tähteä, joka liikkui radallaan muiden kiertotähtien tapaan. Se sai nimen Uranus. Tuosta hetkestä lähtien on ollut olemassa 6 kiertotähteä, sitä ennen oli 5. Herschel oli luonut maailmaan yhden kiertotähden, jota ei siis 0-hypoteesin mukaan aikaisemmin ollut olemassa!

Muuta ei aurinkokunnassa ollut olemassa – kunnes Herschel ilmoitti nähneensä kaukoputkellaan kahden kuun (Titaniaksi ja Oberoniksi nimettyjen) kiertävän Uranusta. Evidenssin mukaisesti oli siis olemassa aurinko, 3 kuuta ja 6 kiertotähteä! Siispä Herschel on katsottava merkittäväksi *luojaksi*.

Mutta ei tässä kaikki. V. 1821 havaittiin Uranuksen kiertoradassa häiriöitä ja v. 1893 J.C. Adams teki niistä laskelmia, joiden mukaan maailmassa *ikään kuin olisi* 7:s kiertotähti (mutta ei ollut, koska siitä ei ollut ”evidenssiä”). Samana vuonna J.G. Galle, aikamoinen luoja hänkin, näki kaukoputkellaan uuden kiertotähden (Neptunuksen) ja nyt sitten siitä olikin evidenssiä ja olemassa oli siis peräti 7 kiertotähteä.

Mutta on kyseenalaista, onko C. Tombaugh luoja. Hän tutki systemaattisesti laajaa tähtivalokuvien kokoelmaa ja löysi 19.9.1915 otetun kuvan, josta 18.2.1930 havaitsi 8:nneen kiertotähden (Plutoksi nimetyn). Kuka oli nyt luojana? Häinkö, joka

otti kuvan ja tietämättään antoi olemassaolon Plutolle, vaiko Tombaugh, joka sanoi sen julki?

Johdopäätös: Kaikki edellä esitetty osoittaa, että on mieletöntä omistaa olemassaolo vain sellaiselle, josta on n.s. evidenssiä. Tullessa vuoteen 1781 kaikki 8 kiertotähteä (mukaan luettuna Pluto, joka viimeisen muodin mukaan ei ole kiertotähti vaan plutoidi) sekä kymmenet kuut ja lukuisat asteroidit *olivat toki olemassa, vaikkakaan eivät realisoituneina tulkittuun maailmaan.* Tulkittuun maailmaan nähden ne – possibilianismin mukaisesti – olivat *mahdollisuuksina* olemassa. Siten olisi ennen vuotta 1781 ollut oikein sanoa: Realisoituneena – silmin havaittuina – on olemassa aurinko, maa, kuu ja 5 kiertotähteä ja potentiaalisesti olemassa (mahdollisina) tietymätön määrä muita aurinkokuntaan luettavia taivaankappaleita.

Oikein suoritettu 0-hypoteesin mukainen evidenssin etsiminen paljastaa siis sen, onko esiintymä *realisoitunut tulkittuun maailmaamme, ei sitä, onko se olemassa.*

3.3 Mahdollisten asiaintilojen realisoituminen eli ilmeneminen

Johdettava esimerkki:

”Ihmeen” ontologiaa:

Miten suhtaudumme ilmiöihin, joiden todennäköisyys on pieni, mutta jotka siis ovat mahdollisia, sanalla sanoen ”ihmeisiin”?

Olen kertonut toisessa yhteydessä eräästä kohtaamastani ”ihmeestä”, miten ajaessani autolla hämäläisellä maantiellä ohitseni vilahti auto, jonka rekisterikilvessä olivat kirjaimet ICH. Juuri, kun olin huomauttanut siitä, että nyt puuttuisi vain BIN, ohi hurautti toinen auto – ja sen rekisterikilvessä luki: BIN ! – Tapausta voi hyvällä syyllä nimittää *ihmeeksi*. Mutta ei siinä kaikki. Vähän myöhemmin Vihdintiellä eräässä risteyksessä näin rinnakkain kaksi autoa, toisessa UST, toisessa URT. Hämmästykseni eivät seuralaiseni yhtyneet innostukseeni, kun kiljaisin tämän huomioni ilmeisestä ihmeestä heille. Kävi ilmi, että he eivät tienneet mitään tästä aavikkoalueesta Kaspianmeren lähellä; minä tiesin, koska olin pikkupojasta asti tutkinut kaiken maailman karttakirjoja.

Nämä tapaukset ovat ihmeitä, koska niiden todennäköisyydet ovat äärimmäisen pienet, mutta kuitenkin nollaa suuremmat. Ne ovat *mahdollisia* ja siis potentiaalisesti olemassa.

Mutta toinen, hyvin tärkeä seikka on se, että kummassakin tapauksessa ihmeen esiintymisen todennäköisyys on *ehdollinen*: ne voivat esiintyä vain, jos tietyt tilanteen ehdot täyttyvät. Ensimmäisessä tapauksessa yksi monista välttämättömistä ehdoista on se, että tapauksen havaitsee joku ja että tämä joku osaa saksaa, ainakin sen alkeita. *Ilman ehdon täyttymistä mitään ihmettä ei tapahdu.*

Kuten edellä on todettu, ei ole mitään syytä pitää mahdollisuuden olemassaoloa dikotomisena, niin että olisi vain kaksi vaihtoehtoa: ”on olemassa” ja ”ei ole olemassa”. Katsomme, että mahdollisuudella on tietty *todennäköisyys* olla olemassa (tai Meinongin mukaan: olla ”annettuna”) tiettyinä aikajaksona T ja käytämme siitä symbolia $P(O(A),T)$. Nyt tarkastelemme todennäköisyys-mittaa asiaintilan A realisoitumiselle tulkittuun maailmaan: $P(R(A),T)$.

Mahdollisten asiantilojen *realisoituminen eli ilmeneminen* (määrätyssä ajanjaksossa) tapahtuu, kun A :lle suotuisten olosuhteitten ehto toteutuu yhtä aikaa (samassa ajanjaksossa) A :n olemassaolon toteutumisen kanssa. Ehto eli olosuhteet, joita mahdollisuuden realisoituminen edellyttää, toteutuu ajanjakson T aikana todennäköisyydellä $P(E_A, T)$. (Symboli E_A viittaa ehtona oleviin olosuhteisiin, environment.)

Mahdollisen asiaintilan *realisoitumisen todennäköisyys* ajanjaksona T on siis $P(R(A),T) = P(O(A),T) \times P(E_A,T)$.

3.4. Olosuhteiden suotuisuuden määritelmä

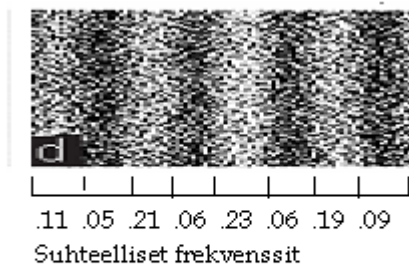
Olosuhteet E ovat *suotuisat* silloin, kun realisoitumisen ehdollinen todennäköisyys $P(E,T)$ on suuri, *epäsuotuisat* silloin, kun se on pieni.

Kvanttifysiikasta voidaan löytää hyvinkin havainnollistavia esimerkkejä mahdollisuuden realisoitumisesta – esim. tunnetuista sirontakokeista, kuten n.s. ”kaksoisrakokokeesta”. Siinä tuotetaan hiukkassäteilyä – yleensä elektronisäteilyä tai fotonisäteilyä (valoa), joka suunnataan väliseinään, jossa on kaksi rakoja. Niiden kautta säteily etenee detektorille – valokuvausnegatiiville tai fluorisoivalle kalvolle. Tonomura³ ja eräät tutkijat hänen jälkeensä ovat onnistuneet koejärjestelyssä, jossa tuotetaan detektorille elektronien ”osumia” yksi kerrallaan.

---

³ Tonomura, 2003; ks. myös esim. Rainio, 2008, s. 20. Video, jossa näytetään osumien kertymistä detektorille yksi kerrallaan, on löydettävissä internetistä ositteesta:

Kuva 3.2

Vaaleat kaistat maksimeja,
mustat minimejä

TONOMURA-TULOKSET

Kukin täplä detektorilla merkitsee yhtä elektronin osumaa eli tarkemmin sanoen elektronin absorboitumista atomin elektronikehülle vaaleassa kohdassa. (Mitään elektronia ei tietenkään ”näy”, vaan täplät ovat ikään kuin valtavan suuria vaikutuksia, joita osumisella detektoriin on.)

Tarkastelemme, mitä ”täplä” merkitsee mahdollisuusfilosofian kannalta.

On olemassa mahdollisuus M (josta emme tiedä mitään), ts. $P(O(M),T) > 0$. Jos nyt havaitsija H on ”oikeassa paikassa” ”oikeaan aikaan” ”oikein välinein varustettuna”, todennäköisyys sille, että paikkaan X havaitsijan H tulkitussa maailmassa ilmaantuu eli realisoituu ilmiö F , on hyvin suuri. Tätä vastaa kuviossa valkea läiskä. (Jos paikka Y vastaa tummaa kohtaa, F :n paikkaan Y ilmaantumisen todennäköisyys on pieni.)

”Oikeat välineet” ovat laajakantoinen asia. Siihen kuuluu ensiksikin tekniikkaa: on oltava määrätynlainen detektori, on oltava tietynlaista säteilyä, joka kohdistuu detektoriin, seinä ja kaksi rakoa. Mutta on oltava myös tietty ”tajunnallinen viritys”, tieteellinen valmius teorian mukaisen selityksen antamiseksi ilmaantuvalle ilmiölle (joka tulee esiin kykynä nimetä ilmiö – tässä tapauksessa elektronin tai fotonin absorptioksi atomin elektroniverholla). Myöhemmin käsittelemme tätä *kulttuurina* sanan laajassa merkityksessä. (Jos esimerkissämme havaitsija H on vaikkapa siivooja, joka ei ole perehtynyt fysiikkaan ylimalkaan, hän voi havaita läiskät likitäplinä, jotka hänen on pyyhittävä pois. Tulkinnallinen maailma on subjektiivinen!)

Tieteen historialla on esitettävänään loputtomasti esimerkkejä siitä, mitä ”oikeassa paikassa” ”oikeaan aikaan” ”oikein välinein varustettuna” merkitsee tulkitun maailmamme (ja nimenomaan tieteellisen maailmankuvauksen) ”luomisessa”. – Kun Einsteinin valon taittumisteoriasta koetettiin hankkia evidenssiä tutkimalla Afrikassa auringonpimennyksen aikaan tähtien näennäisen paikan siirtymistä, ”oikea aika” ja ”oikea paikka” olivat oleellisia. Mutta kun Cernissä

todennettiin Higgsin bosoni tulkittuun maailmaamme realisoituneena, ”oikeat välineet” olivat – paitsi tekniikan tuotteina huikean kalliita ja kekseliäisyyttä vaativia myös vuosisatojen, jopa vuosituhansien kulttuurikehityksen aikaansaannoksia. – Joskus aika, paikka ja ”oikeat välineet” ovat minimaaliset: Albert Einsteinin ”välineistö” käsitti ”vain” hänen ajatusmaailmansa ja joskus lisäksi nipun vanhoja kirjekuoria laskelmien tekoa varten.

”Oikeisiin välineisiin” on siis selvyuden vuoksi lisättävä ”oikeat ajatusvälineet”. Samalla on huomattava, että mahdollisuuksien realisoitumiselle eivät merkitse mitään aika eikä paikka ja välineistäkin vain ajatusvälineet silloin, kun kysymyksessä on realisoituminen mielikuvituksen ja fantasian maailmaan (joka sekin kuuluu tulkittuun todellisuuteen).

3.5 Mahdollisuuksien realisoitumisen suotuisuuteen vaikuttavat tekijät

Realisoitumisen suotuisuus/epäsuotuisuus voi olla ei-intentionaalisen luonnontapahtumisen eli aineellisen prosessin tai elävän organismin vaistotoimintojen tai tietoisesti päämäärä-hakuisten tekojen aikaansaamaa.

Kulttuuri

Positiivisten arvojen mukaisten asiaintilojen suotuisuuden – ja vastaavasti negatiivisten epäsuotuisuuden – lisäämiseen tähtäävää ihmisen toimintaa voidaan nimittää *kulttuuriksi* ja kulttuuriteoissaan ihminen on mahdollisuuksiensa rajoissa *luova*, konstruktivinen ”mukanaluoja”. Sille vastakkaista, destruktiivista toimintaa – jos se on tietoista – voidaan nimittää *antikulttuuriksi*.

Kulttuuri ei rajoitu ns. korkeakulttuuriin vaan tulee jatkuvasti esiin kaikkein arkisimmissakin pikku tapahtumissa – kaikessa, missä pyrimme toteuttamaan päämääriä – toiminnassa, mielikuvituksessa tai ajattelussa.

Esimerkiksi askel, jonka lapsi ottaa opetellessaan kävelemään, on suotuisten olosuhteitten rakentamista sen mahdollisuuden realisoimiseksi, että tasapaino säilyy askelta otettaessa ja sen jälkeen. Se ei ole vähäpätöinen asia: se vaatii lapsen tajunnassa eräänlaisen simuloinnin tulevasta tapahtumasta, tarkkaavuuden herättämisen, valmiuden monimutkaiseen lihastoimintojen sarjaan, valmiuden niihin liittyvien virheiden korjaamiseen heti niiden tullessa havaituiksi, päätöksen motoriikka-”ohjelman” aloittamisesta ja loppuun viemisestä uuteen tasapainotilaan asti. – Aikuinen, rutiinikävelijä suorittaa tämän kaiken tiedostamattomasti, mutta heti, jos

rutiinista on poikettava – vesilätäkön ilmaantuessa eteen – enemmän tai vähemmän tietoinen valmistelu ja suunnittelu tulee mukaan. – Samankaltainen mahdollisuuksien realisoimisen vaatima valmistelun, simuloinnin, päätöksen ja suorituksen ketju näkyy esimerkiksi urheilijoiden kilpailusuorituksissa – näkyy hyppääjän tai heittäjän elekielessä jopa huvittavalla tavalla.

Arkielämän puuhastelusta, lapsen askelista ja urheilijan suorituksista tuntuu olevan huimaava etäisyys korkeakulttuuriin, Einsteinin teorioihin, Bachin sävellyksiin, Picasson maalauksiin tai Higgsin bosonin löytämiseen. Kuitenkin ne ovat samalla ”luovuuden” ulottuvuudella. Lapset realisoivat askeleensa, nobelistit bosoninsa.

Mikä valtava mahdollisuuksien realisoitumisten ketju – ja realisoijien yhteistyö ja välineistö – on tarvittu suotuisten olosuhteitten tuottamiseksi Higgsin bosonin ilmaantumiseksi tulkittuun maailmaamme: realisoitumista tajunnassa fysiikan ja kvanttifysiikan teorioiksi ja malleiksi, kekseliäitä empirisiä menetelmiä niiden todentamiseksi, aina uusia ja uusia välineitä, taloudellisia ”uhrauksia” (huomaa yhteys muinaisuskontojen ”uhri”-toimituksiin), lopulta aikamme ”Baabelin torni”, Cern kaikkine tutkimusvälineineen – ja ajattelijoineen. Kaikki tämä vain siksi, että mahdollisuus, joka realisoitui Higgsin tajunnassa, realisoituisi myös – erään pienen tilastollisen poikkeaman myötä – niidenkin tulkitussa maailmassa, jotka ”uskovat vain, mitä näkevät”.

Tekniikka

näyttäytyy mahdollisuuksien realisoitumisessa kahtena luovan toiminnan muotona:

- a) intentionaalisenä, päämäärähakuisena: suotuisien olosuhteitten luomisena tajunnassa *jo* esiintyvien mallien mukaisten mahdollisuuksien realisoimisena havaitussa (aineellisessa) maailmassa ja
- b) epäintentionaalisenä, ”leikkinä” päämäärää vailla, s.o. olosuhteitten muuttamisena niin, että jotkin (ainakin toistaiseksi tuntemattomat) mahdollisuudet saattaisivat realisoitua.

Tapauksesta a ovat esimerkkeinä kaikkinaiset määrättyyn *tarkoitukseen* laaditut laitteet, koneet yms.

Tapaus b on kiintoisa. Leikinomaisen luovan toiminnan perustana voimme hyvin kuvitella uteliaisuuden tuoman ja ”vapaa-ajan” mahdollistaman käyttäytymisen, joka ei ole mihinkään päämäärään sidottua. Voimme spekuloida esimerkin seuraavaan tapaan: Kivikauden ajan jousimies saattaa joutessaan näppäillä jousen jännettä, joka helähtää aina samalla määrättyllä sävelkorkeudella, toinen jousi taas toisella.

”Mitähän tästä tulisi”, jousimies miettii ja (ehkä) keksii näppäillä vuorotellen useita jousen jänteitä alkukantaista lauluun säestääkseen – ja lopulta liittyy samaan jouseen useita eri pituisia jänteitä. Harppu on syntynyt! Se on syntynyt, vaikka sellainen *ei ollut tarkoitus!*

Mitä *taiteen tekniikkaan* tulee, sitä voisi verrata eräänlaiseen tajunnan ”kaukoputkeen”, joka antaa suotuisat olosuhteet potentiaalisten *elämysten* realisoitumiseen tajunnassa – niin kuin kaukoputki parantaa olosuhteita potentiaalisen realisoitumiseen aineelliseksi hahmoksi havaitussa maailmassamme. Molemmat edistävät ”luomista” tulkittuun todellisuuteemme.

”Luonnonvoimat” ja realisoitumisen suotuisuus

Tieteellisesti tarkastellen ymmärrämme tässä ”luonnonvoimat” aineellisten esiintymien energiatilojen muutosten aiheuttajina. Possibilianistisesta aspektista katsoen luonnonvoima saa aikaan prosessin, jonka vähäisenä alkuna useinkin on jonkin mahdollisuuden realisoitumistodennäköisyyden muutos. Muutos voi olla pieni, mutta käytännössä riittävä realisoitumiseen. Oleellista on nyt, että tämä mahdollisuus toteutuessaan muuttaa entistä enemmän uusien mahdollisuuksien realisoitumisen todennäköisyyksiä jne. Syntyy *ketju* yhä suurempia muutoksia.

Huomattakoon, että – erotukseksi kulttuurista ja tekniikasta – luonnonvoimat näyttävät *tapahtumina* eivätkä tekoina. Muutoksiin ei liity mitään *intentioita*, niillä ei ole päämäärää. Ne tuovat maailmaan aitoa, täydellistä *sattumanvaraisuutta*. – Siitä, millaisten mahdollisuuksien ketju realisoituu, riippuu myös millainen maailmasta on tullut, kun on tultu ketjun päähän ja jonkinlainen energiatasapaino ”mullistuksen” jälkeen syntynyt.

Kehityopsykologia osoittaa, että *primitiiviselle ajattelulle* on luonteenomaista tapahtumisen *personifointi*, taipumus nähdä kaikki tapahtuminen *tekoina*. – Lapsi kysyy niitylle joutuneesta suuresta kivistä, *kuka* sen on siihen heittänyt. (Tietenkin jättikokoinen peikko, joka vihasi kirkonkelloja ja yritti lohkarilla osua tapuliin.) Muinainen mytologia on täynnä näitä *tekijöitä* ja maailma on viimeistä piirtoa myöten *tehty* – myöhemmässä mytologiassa: ”Luojan” tekemä.

Jos joku kuvittelee, että modernin ihmisen maailma on tuiki toinen ja ”tieteellinen”, ajatelkoon tarkasti kielenkäyttöä. Sehän on – jopa tieteessä – täynnä luonnon tapahtumista personifioivia ilmaisuja: Salama *lyö*, myrsky *kaataa* puita ja *repii* kattoja, tuuli *puhaltaa* – vanhoissa kartoissa pulleaposkiset puhaltajat jopa näytetään kuvina – aurinko *paistaa*, ruoste *raiskaa* jne.

Kielenkäyttö pitää vielä pitkään huolen siitä, että maailmassamme säilyy mehu – ettei siitä tule tyhjiin puristettu hedelmä – sellainen, jollaisena materialistis-reduktionistinen valtavirtaus luonnonfilosofiassa maailman näkee: pelkkää tapahtumista, vailla intentiota, päämääriä vailla, tarkoituksettomuutta.

Possibilianismi, joka näyttää ihmisen – ellei luoja, niin ainakin ”oheis-luoja” (co-creator) tai ”luomis-apulaisena”, on omiaan täyttämään maailman mehulla – uudelleen ja uudelleen.

3.6 Tulkitun maailman rakenne ja realisoitumisen ketjut

Havaittava (aineellinen) tapahtuma ei ole ainoa mahdollisuuden ilmenemisen muoto. *Mielikuvana ilmeneminen on katsottava yhdeksi mahdollisuuden realisaation muodoksi.* Tämä on perusteltua siksi, että havaintopsykologia, erityisesti kehityspsykologia, osoittaa, ettei mielikuvituksen ja havainnoinnin välille ole aina vedettävissä selvää rajaa.

Esimerkiksi lapset leikeissään ”näkevät” lehminä ne esineet, joita aikuiset kutsuvat kävyiksi. He voivat myös kertoa keskusteluistaan jonkun toverinsa kanssa, jopa keskustellakin tämän kanssa leikeissään, ja kuvata tämän ulkomuotoa ja luonnetta, vaikka aikuisten varman käsityksen mukaan sellaista toveria ei ole olemassa.

Aikuiset tekevät yleensä selvän eron ”toden” ja mielikuvituksen välillä, mutta itse asiassa varsin yleisesti sisällyttävät havaintojensa yhteyteen mielikuvitusta – tulkiten ehkä hämärässä auton etuvalot ”kiiluviksi silmiksi” tai kivenlohkareen ”väijyväksi peikoksi”.

Sanotaan niinkin, että jokainen havainto sisällyttää itseensä ”teoriaa” – laajassa mielessä. Kun havaitsemme jonkin esiintymän ”puuksi”, otamme käyttöön puun käsitettä vastaavan jonkin mielikuvan ja jos se sopii tuon esiintymän malliksi, ”näemme” sen puuna. (Tämä tapahtuu aikuisen havaintotoiminnassa tavallisesti niin nopeasti, ettemme näitä välivaiheita huomaa.)

Voimme erottaa vielä mielikuvituksen maailmassa erityisen *fantasian maailman* silloin, kun mielikuvitus ei ole intentionaalista vaan päämäärätöntä ”leikkimistä”: annetaan mielikuvituksen ”lentää” vapaasti.

Mahdollisuuden synty olemassaoloon eli ”annetuksi” tuleminen

Kun käytämme stokastista esitystapaa prosessien kuvaamisessa, herää pari filosofisesti mielenkiintoista kysymystä: a) *milloin* mahdollisuus ”syntyy” olemassaoloon, tulee – Meinongin termein – ”annetuksi” ja b) voiko jokin mahdollisuus jäädä ”syntymättä” olemassaoloon. – Samanlaiset kysymykset voidaan esittää realisoitumisen suhteen.

Se, että kysymykset saattavat tuntua kummallisilta, johtuu todennäköisyysmitan käytöstä. Olemmehan tottuneet dikotomiseen kielenkäyttöön: esimerkiksi jokin entiteetti joko on (varmasti) olemassa tai (varmasti) ei ole – muita vaihtoehtoja emme tällaisessa yhteydessä ajattele.

Käytännössä todennäköisyyksien kokeminen ja tulkitseminen poikkeaa siitä miten olisi ”järkevää” ajatella, ja vaihtelee suuresti tilanteen mukaan. – Jos tutkija esittää, että terroriteon todennäköisyys Suomessa tulevana vuonna on ”hyvin pieni”, 0.1, moni päättelee, että sellaista ei siis tapahdukaan. – Jos sääennusteessa kerrotaan, että sateen todennäköisyys Kumpulassa huomenna on 50 % (eli 0.5), moni ajattelee, että huomenna siis ”varmasti” sataa – vaikka ”yhtä hyvin” voisi olla poutaakin. – Ruletinpelaajista kerrotaan, että heillä oli yleinen käsitys: jos pallo on pysähtynyt mustaan 10 kertaa peräkkäin, oli syytä asettaa panos punaiselle, koska ”täytyihän nyt jo varmasti tulla punaisen”. – Yleensä sitä, mitä odotetaan tapahtuvaksi 0.9:n todennäköisyydellä, katsotaan ”jotakuinkin varmaksi”, ja 0.99:n todennäköisyydellä se on jo ”aivan varmaa”.

Kvanttifysiikassa edellä mainittu kummallisuus on arkipäivää. Kvanttievoluutio-prosessi on indeterministinen. Se tarkoittaa, että prosessi valikoituu yhteen vaihtoehtoisista tiloista niiden todennäköisyyksien mukaan *ikään kuin ”luonto” arpoisi sen*. Ei voida kysyä, miksi juuri tuo tai tämä tila valikoitui. Voidaan vain kuvaannollisesti sanoa: *arpa lankesi sille* ”luonnon pitämässä arpajaisissa”, josta meillä ei ole tietoa – ja joka siis on ”das Ding an sich”.

Niin kuin arpajaisissa joku, joka ostaa vain yhden arvan, saattaa voittaa päävoiton, samalla kun se, joka on ostanut kymmeniä arpoja, voi jäädä ilman, samoin *mikä tahansa mahdollisuus voi syntyä olemassaoloon millä hetkellä tahansa* (koska todennäköisyys siihen on > 0).

Mikäli ajattelemme mahdollisuuksien maailman iän ei-äärettömäksi, mikä tahansa mahdollisuus voi *jäädä syntymättä* olemassaoloon.

Sama periaate koskee myös mahdollisuuden realisoitumista. Se voi tapahtua minä hetkenä tahansa, mutta myös jäädä kokonaan tapahtumatta.

Olemassaolon ketjuuntuminen:

Todennäköisyys $p(\text{Poss}(x))$ eli x :n mahdollisuuden olemassaolon todennäköisyys voi olla ehdollinen, ehtona jokin toinen mahdollisuus y , jonka olemassaolon todennäköisyys on $p(\text{Poss}(y))$. Tällöin $p(\text{Poss}(x))$ on esitettävä muodossa: $p(\text{Poss}(x); \text{Poss}(y))$.

Esim. energian tai aineen tihtymät voivat universumissamme olla tällaisia potentiaalisuuden ehtoja: Olkoon $x = \text{Pluto}$, $y = \text{aineen tihtyminen tulevan aurinkokunnan eräissä kohdissa}$. Tällöin Pluton mahdollisuus $p(\text{Poss}(x))$ on ajateltava ehdolliseksi: $p(\text{Poss}(x); \text{Poss}(y))$. – Oikeastaan tämä spekulatio ei koske mahdollisuuksien maailmaa ”sellaisenaan” (an sich) vaan päättelyn avulla laajentamaamme tulkittua maailmaamme, kuvaustamme. Välitöntä evidenssiä Pluton synnystä aineelliseen maailmaanhan meillä ei ole.

Realisoitumisen ketjuuntuminen:

Mahdollisuuden M *realisoituminen* voi tapahtua ”sattumalta” tai ”ihmeenkaltaisesti” riittävän suotuisten olosuhteitten vallitessa, mutta sitä saattaa edeltää tarpeellinen *realisoitumisten ketju*, ts. tietty sarja mahdollisuuksien realisoitumisia, ennen kuin olosuhteet ovat kyllin suotuisat M :n ilmenemiseen.

Realisoitumisketju on rakenteeltaan seuraavanlainen:

Suotuisissa olosuhteissa $E1$ yksilön tietoisuudessa realisoituu mahdollisuus $M1$ (mielikuva tai simulaatio jostakin prosessista). Tämä muuttaa olosuhteita $E2$ suotuisammiksi mahdollisuuden $M2$ ilmenemiseen (esim. uusi mielikuva). Jossakin vaiheessa yksilö voi käyttäytyä mielikuvana tuotetun suunnitelman mukaan, jolloin jokin $T1$ havaitussa todellisuudessa muuttaa olosuhteita mahdollisuuden Mx realisoitumiseen jne. kunnes askelittain olosuhteet Ty ovat riittävän suotuisat (= todennäköisyys ehtojen täyttymiselle My :n realisoitumiseksi riittäväm suuri) ja My realisoituu.

Ihmisen päämäärähakuisuus näyttäytyy ketjun aikana siinä, että hän tietoisuudessaan *pystyy hylkäämään* (torjumaan) ilmeneviä mielikuvia ja siten *suuntaamaan ketjun päämäärähakuisuuteen suuntaan*.

Läheskään aina ketjuun ei sisälly päämäärähakuisuutta vaan ihmeenkaltaisen tulos voi olla seurausta vuosituhansien yli ulottuvasta teknisen kulttuurin kokeilevasta, melkeinpä ”leikinomaisesta”, toiminnasta.

Ketjun loppupäässä voi toteutua alussa aivan aavistamaton tulkitun maailman radikaali muutos.

Pullonpohjat ja Pluto:

Mikä teknisen kulttuurin ketju tuotti lopulta Pluton realisoitumisen kosmokseen, Pluton ”luomisen”? Hiukan mielikuvitusta käyttäen saamme siitä esimerkin vuosituhantisesta realisoitumisten ketjusta, jonka myöhemmät tulokset eivät olleet vähimmässäkään määrin aavistettavissa.

Jo muinaiset ”tietäjät itäisillä mailla” rakentelivat aina tarkempia ja tarkempia tähtäys- ja mittauslaitteitaan, joiden avulla he saattoivat todeta paljaalla silmällä näkyvien tähtien paikat ja erottaa joukosta 5 liikkuvaa tähteä, joista me käytämme nimeä kiertotähti.

Historioitsijoilta jää usein huomaamatta tärkeitten asioiden varhaisimmat, kiintoisimmat syntyhetket. – Voidaan kysyä siis, keitä olivat ne lasinpuhaltajat, jotka pyörittivät kovan työpäivän jälkeen tyhjiä viinipullojaan ja tulivat katsoneeksi pullonpohjan läpi maailmaa, joka näytti nyt aivan toisenlaiselta kuin paljain silmin – eikä se johtunut tällä kertaa pullon sisällöstä vaan pohjasta.

Arvattavasti jotkut keksivät ruveta huvikseen kokeilemaan kaikenlaisia uusia huvittavia lasimuotoja, jotka milloin suurensivat, milloin pienensivät näkymiä. Kuka oli se, joka vihdoinkin keksi ruveta tekemään aivan säännöllisiä suurentavia mykiöitä? Joku näillä linseillä leikkivä tuli sitten asettaneeksi niitä peräkkäin sopiville väleille ja keksineeksi – kiikarin – ja jku toinen ikroskoopin. Kukaan ei sellaisia tarvinnut, mutta ne vain syntyivät – ja kohta saatiin oikein suuria kiikareita, kaukoputkia.

Tarvittiin vain kaukoputken yhteyteen tarkkoja suuntaamislaitteita ja kohta tämän jälkeen päästiin ”luomaan” Saturnukselle renkaat ja kuut, Jupiterille kuut ja peräti uusia kiertotähtiä – Uranus ja Neptunus – ja myöhemmin vielä Pluto. Pullonpohjista oli lähtenyt ketju suotuisia olosuhteita niiden olemassaolon realisoimiseen – askel askeleelta, ilman että kukaan olisi voinut sanoa, mihin ollaan menossa.

Mummon puhelin:

Tiukasti päämäärätietoisesta mahdollisuuksien toteuttamisketjusta käy esimerkkinä ”tapaus Mummo ja Kekkonen” – erään muistelijan vankan vakuutuksen mukaan tosi kertomus.

Mummo asui mökissään etäisellä Suomenlahden saarella. Eräänä päivänä hänelle syntyi soma mielikuva, että hänellä voisi olla puhelin niin kuin muillakin ihmisillä. Niinpä hän soitti a.o. virastoon, jossa vastasi virkailija V, joka – kuultuaan, että saari oli monen kilometrin etäisyydellä mantereesta – ilmoitti tylästi puhelimen saannin sinne olevan mahdotonta. Puhelimen realisoimisketju ei kuitenkaan jäänyt tähän. Mummopa soitti uudelleen parin viikon kuluttua kysyen, mitä pitäisi tehdä

puhelimien saamiseksi. Virkailija V ärjäisi kiusaantuneena: ”Mitä Te siitä minulle soittelette, mahdottomasta asiasta!” Suutuksissaan hän keksi jatkaa: ”Soittakaa vaikka Kekkoselle.” – Mummo soitti Kekkoselle läpi kaikkien esteitten ja Kekkonen vastasi kohteliaasti tutkivansa asiaa.

Keskellä talven jäitä Mummo kuuli saarelleen ryskettä ja pauketta mereltä. Kookas jäänmurtaja puhkoi tietään saaren suuntaan laskien puhelinkaapelia mereen. Ja piankin Mummon mökin seinää koristi – puhelin!

Mahdollisuuksien ketjun realisoitumista ei pysty ennustamaan silloin, kun siinä on mukana Kekkonen tai joku muu kaikkivaltias.

3.7 Ihminen, ”onnen suosikki” vai ”oman onnensa seppä”?

Possibilianismin mukaisesti tarkastellen tapahtumisen kulku ei ole ”alkeishiukkasten tanssia” merkitystä vailla, vaan suurten – tai vähäisempien – potentiaalisten mahdollisuuksien syntymistä ja – mahdollisesti – niiden realisoitumista ihmisen tulkittuun maailmaan. Ihmisen osa tässä ”luomisen” tapahtumassa näyttää olevan joko heittäytyä olosuhteitten armoille siinä toivossa, että ”kohtalo on suopea”, tai pyristellä henkeen ja vereen parantaakseen elämässään onnistumisen edellytyksiä – sanalla sanoen: ollakseen ”oman onnensa seppä”. Tietysti elämäntavalle on olemassa myös kohtuullinen välimuoto: tehdä parhaansa ja odottaa kohtalaista ”onnen suosiota”.

On psykologisesti mielenkiintoista todeta, miten ihmiset ovat tuhansien vuosien kuluessa tietämättään noudattaneet enemmän tai vähemmän johdonmukaisesti possibilianistista ajattelua. Kun muinaiset kreikkalaiset kokivat jäävänsä luonnon tapahtumien armoille, myrskylle matkalla, nälänhätään kuivuuden viedessä viljan jne., he kehittivät keinoja vaikuttaa ”arpaonneensa”, siihen ”luonnon suorittamaan arpomiseen”, josta edellä on mainittu. Heidän mytologiaansa ilmaantui 3 kohtalotarta (moiraa), joista yhden, Lakhesiksen, tehtävänä oli ”pitää huolta ihmisen elämänlangasta”, t.s. ”arpoa” mahdollisuuksien toteutuminen. Hänet oli saatava suosiolliseksi erityisesti silloin, kun tuon toteutumisen edellytykset näyttivät vähäisiltä. Miten se tapahtui? – Niin kuin ihmistenkin keskuudessa: lahjomalla. Sitä sanottiin uhraamiseksi. Uskottiin, että runsaan uhrin vastalahjaksi Lakthesis tuli suosiolliseksi ja ikään kuin antoi arvan langeta toivotun vaihtoehdon puolelle.

Mitä ovat nykyajan arpajaiset, veikkaaminen, lotto, vedonlyönti jne.? Mitä muuta kuin uudenlaista Lakhesikselle uhraamista – maksamalla arvasta

ostaja lahjoo Kohtalon (tai Kohtalottaren) arpomaan voiton lankeamaan hänelle. Tiede ei hyväksy mahdollisuutta vaikuttaa arvonnän tulokseen (jos arvonta on suoritettu teknisesti oikein ja rehellisesti). Tiede ei tunne mitään ”arpaonnea”, mutta käytännössä aina riittää niitä yksilöitä, joilla tuo usko säilyy. Lakthesis elää!

Onni

Milloin ihminen on ”onnellinen”, milloin hän kokee, että ”onni suosii” (häntä itseään tai jotakuta, jolle hän suo mielellään sen)? – Possibilianismin termein: ”Onni suosii” silloin, kun toivotun mahdollisuuden realisoitumisen todennäköisyys on pieni (olosuhteet epäsuotuisat) ja kuitenkin se toteutuu, t.s. ”luonto arpoo” sen toteutuvaksi. Vastaavasti: kun ei-toivotun mahdollisuuden toteutumistodennäköisyys on suuri, mutta ”arpominen” määrääkin, että se ei realisoidu, ”onni suosii” eli ”käy moukan tuuri” (jota sanontaa käytettiin yleisesti sodassa, kun joku pelastui taistelussa miltei varmasta kuolemasta).

On turha kysyä, miten ”luonto arpoo”. Kvanttimekaniikassa se on jäänyt vastausta vaille ja kuuluu kantilaisittain ajatellen tulkitun maailmamme ulkopuolelle, ”das Ding an sich”-asioihin – joista emme tiedä mitään.

Pesäpallo peli possibilianismin valossa

Pelejä sanotaan usein leikeiksi, mutta ne eivät ole fantasialeikkien luontoisia, päämääristä vapaita mielikuvituskokeiluja. Päinvastoin, ne ovat sääntöjen rajoittamaa elämää pienoismuodossa. Mahdollisuuksien, potentiaalisten tilannevaihtoehtojen, määrä on tavallisesti niukka. Voimme nimittää *relevanteiksi mahdollisuuksiksi* niitä, jotka pelin pienoismaailma sallii.

Jos kohta relevanttien mahdollisuuksien määrä onkin niukka, peli yleensä sallii pelaajille runsaasti tilaisuuksia vaikuttaa niiden realisoitumisen suotuisuuteen. Juuri tämä suotuisuuden alituinen vaihtelu – samoin kuin ”arpaonnen” vahva mukanaolo – tekee joistakin peleistä viehättäviä.

Viehätyksessään ylivoimainen on Suomessa nerokkaan Lauri ”Tahko” Pihkalan alkuun saattama ja kehittämä *pesäpallo*.

Erityisesti ns. sisäpelissä jokaisessa tilanteessa on melko runsaasti relevantteja mahdollisuuksia: joskus vain kolmos-pesällä on yksi juoksija odottamassa suotuisaa mahdollisuutta hyvän lyönnin aikana juosta kotipesään tuottaakseen siten yhden pisteen omalle joukkueelle, toisinaan vallitsee ns. ”ajolähtö”, jolloin jokaisella pesällä

on juoksija ja mahdollisuus erikoisen suotuisalla lyönnillä kaikkien, myös lyöjän, juosta kotipesään asti ja tuottaa 4 pistettä. Koko pelin kannalta ensimmäinen tilanne on siis vähemmän suotuisa kuin jälkimmäinen. Kummassakin tapauksessa pisteitten saannin mahdollisuuden realisoitumisen suotuisuus on kuitenkin riippuvainen myös lyöjästä: onko lyöntivuorossa tunnetusti ”hyvä lyöjä”, oikea ”vuoden lyöjäkuningas” vai keskinkertainen, pikemmin hyvänä juoksijana kuin lyöjänä joukkueeseen otettu ”juoksijajokeri”. Pelin johtajan, ”strategin”, asiana on ollut järjestää esimerkiksi ”koppilyöntejä” määräämällä niin, että tärkeässä tilanteessa vuoroon on saatu juuri ”hyvä lyöjä” lisäämään onnistumisen mahdollisuuden toteutumisen suotuisuutta.

Hyväkin lyöjä voi kuitenkin epäonnistua tai ”soppakoura” onnistua harvinaisen hyvin lyönnissään. ”Onni suosii” tai on suosimatta. Pallon ja mailan kaarevapintaisuus, pallon vaihteleva putousnopeus ”tolppasyötöissä” ja ”matalissa” ja lyönnin voiman ja tarkkuuden vaihtelu tekevät lyönnistä ainakin jossakin määrin ”arpapeliä”, ennakolta arvaamattomuutta. Huolella suunniteltu lyönti kolmosvahdin yli saattaakin mennä 5 cm rajasta yli ja tuomitaan ”vääräksi”, jolloin etenemismahdollisuus estyy, tai harkittu lyönti polttolinjan taakse otetaankin ”kopiksi” ulkopelaajan ilmiömäisen syöksen tuloksena.

Voiko olla elävämpää pienenomallia itse elämästä! Rungas relevanttien mahdollisuuksien määrä, niiden realisoitumisen suotuisuuden alituinen vaihtelu ja toteutuneitten mahdollisuuksien rakentuminen ketjuiksi sekä vielä -- ”Onnetar” eli ”tuuri” eli ”säkä” !

Mitä pesäpallo olisi, jos kussakin tilanteessa olisi vain yksi mahdollisuus ja se realisoituisi varmasti? Jokainen lyönti onnistuisi ja jokainen juoksija pääsisi etenemään aina yhden pesävälän. Se merkitsisi, että sisäpeliin päässyt joukkue tekisi jatkuvasti juoksuja ikuisuuteen asti. Yhtä hymytön (ja järjetön) olisi deterministinen maailma.

Ihminen on ”oman onnensa seppä” siinä määrin kuin hän ponnistelee suotuisten olosuhteitten rakentamiseksi päämääränään olevien mahdollisuuksien realisoitumisen todennäköisyyden lisäämiseksi. Hän voi laiminlyödä tämän ja uskoa olevansa ”onnen suosikki”, jolle elämä on kuin arpajaiset: siinä voi voittaa tai hävitä – kohtalolleen ei voi mitään! Lakshesis auttakoon!

”Per aspera ad astra” sopii kuvaamaan sisukasta ja päämäärätietoista elämänkaarta ja sitä on ihailtu ns. protestanttisessa kulttuurissa suuresti.

Toinen ääripää, eräänlainen ”onnen onkijoiden” tyyppigalleria koostuu vaihtelevammasta, värikkäämmästä joukosta. On ”laiskanpulskeita jallii”, veikkaajia, pelureita, kädestä suuhun eläjiä, mutta myöskin – aktiivisempia – suuren riskin ottajia, uskaltajia, joiden joukosta saattaa kohota suurten firmojen

omistajia ja johtajia, mutta myös huikean putoamisen kokeneita konkurssintekijöitä.

”Normaaliksi” sanottava käyttäytyminen mahdollisuuksien realisoimisessa on näiden ääripäitten välillä: vakaata, kohtuullista ponnistelua ja kohtuullista riskinottoa, varovaista ”onnen odotusta”, hiukan jännittävyyttä – ellei muuten niin leikinomaisesti pelien pienoismaailmassa. (Riskit modernissa, kompleksisessa maailmassa saattavat olla varsin arvaamattomia ja kohtalokkaita. Siksikö juuri nykyisin havaitaan pelihalun niin suuresti lisääntyneen.)

Täyttä varmuutta ”onnesta” ei mikään näistä elämisen tavoista takaa.

4. Mahdollisuuksien filosofia ja maailmankuva

4.1. Possibilianismi ja tiede

Ensi reaktiona possibilianismista syntyy helposti käsitys, että ”kaikki käy” – mikä tahansa kelpaa totuudeksi ja tieteen tulokset käyvät kyseenalaisiksi. Tämä on suuri väärinkäsitys: Tieteen tulokset – ja teoritkin suurimmalta osaltaan – jäävät ennalleen. Ne ovat kuvauksemme mukaisia tulkittun maailmamme ominaisuuksia – eikä possibilianismi sellaisenaan niitä kiistä. Tieteen valtavilla saavutuksilla on sama korkea arvonsa kuin ennenkin.

Eräät epistemologiaan suuntautuneet filosofit ovat koettaneet irtautua kantilaisuuden kahleista kehittelemällä käsitteen ”*todenkaltaisuus*”. Sitä mitattaisiin jonkinlaisella korrelaatiolla, mikä vallitsee tulkittun ja objektiivisen, ollen olevan välillä. Mm. Meillassoux näyttää ajattelevan näin puhuessaan ”korrelationismista” (Meillassoux, 2006). Tämä on outoa, sillä eihän meillä ole sitä tietoa objektiivisesta, johon tulkittua pitäisi verrata. Meillä on vain pragmaattinen kriteeri: *onnistuessamme* jonkin prinssiipin mukaan tuottamaan suotuisat olosuhteet jonkin mahdollisuuden realisoitumiselle, voimme odottaa, että onnistumme saman prinssiipin mukaan toimien vastakin. Meille keräytyy ”jälkikäteistietoa” tuon määrätyn prinssiipin (teorian) käytössä. Se on tietoa *oman* tulkintatoimintamme käyttökelpoisuudesta, niistä keinoista, joilla saamme haluamamme asiointilan ilmemenemään, mutta ei absoluuttisesta ”ollen olevasta”.

Tieteen tulosten ja teorioiden *selitykset* saattavat muuttua – ja muuttuvatkin. Tieteen taustafilosofia, ontologia, käsitykset olemassaolosta, samoin tieteen epistemologia ja kysymys tietomme rajoituksista. Kaikki tämä on muutoksenalaista. Kantilaisen transsedentaali-idealismien ja fenomenologian

tuomat muutokset ovat olleet radikaaleja, mutta jäänet puolitiehen. Tieteen piirissä yhä edelleen jää tajuamatta itse kuvauksen ratkaiseva merkitys sille, miten tulkittu maailmamme muotoutuu. Yhä edelleen pidetään kiinni siitä kannasta, että ”tieteellinen tieto” sellaisenaan on ”objektiivista”, havaitsijasta riippumatonta – ja sellaisena luonnollisesti ikuisesti muuttumattomaksi oletettua.

Ontologiassa, olemassaolon ymmärryksessä, tapahtuu kuitenkin radikaali muutos, jolla voi olla vaikutuksensa myös sekä tieteen menetelmiin että sen antamiin selityksiin. Mahdollisuuden realisoituminen tulkittuun maailmaan on tapahtuma, jonka teoriaksi rakentamisessa nyt vallitseva fysikalistinen maailmankuva joutuu väistymään. Tulkitun maailman piirissä esiintyvät *aineelliset prosessit* – olivatpa ne sitten deterministisiä tai indeterministisiä (kvanttifysikaalisia) – eivät riitä tapahtumisen kuvaamiseen. Jokaiseen tulkitun maailman esiintymään liittyy nimittäin tiedollinen aines (”havainto on teorialla ladattu”), t.s. esiintymä hahmottuu kokonaisuuden jäsenyntyneeksi osaksi. Jokainen tulkinta on psykologinen prosessi ja kun ymmärretään mahdollisuuksien realisoituminen juuri tulkittuun maailmaan ilmaantumiseksi, psykologian säännönmukaisuuksia ei voida jättää teorian ulkopuolelle. ”Henkisyyden” käsite on ollut fysikalismille rakentuvassa tieteessä pannaan julistettu. Nyt on tultu asennemuutoksen pakon eteen.

”Mahdollisuudet” voivat olla hyvinkin laajoja kokonaisuuksia ja realisoitumisketjut puolestaan käsittää kiinnostavia invariansseja. Näin ollen ”olevaisen” kuvausta ei mitenkään voi rajoittaa fyysiikkaan (ei edes ”Kaiken Teoriaan”) vaan historia ja laajemmastikin humanistiset tieteet tulevat uudella tavalla tärkeinä mukaan mahdollisuuksien realisoitumisprosessien tieteelliseen analyysiin.

Varmuudesta

Possibilianismi voi herättää kysymyksen: Miksi ihminen kuitenkin pitää monia asioita täysin varmoina?

Kuvaus, tulkitun maailman *hahmotus* on aina yksinkertaistavaa, varsinkin arkiajattelussa. Eräs yksinkertaistamisen muoto on todennäköisyyden p , jonka *liikiarvo* on 1, tulkitseminen tasan yhdeksi, ilmaisemaan täyttä varmuutta. Vastaavasti ”ihme”, esiintymä, jonka todennäköisyys on hyvin pieni, 0:n liikiarvo, yksinkertaistetaan mahdottomaksi.

4.2. Possibilianismi ja uskonto

Kaikilla filosofisilla suuntauksilla on jonkinlainen suhde uskontoon, myös possibilianismilla. Ei siis ole ihme, että meidän ajassamme, jona länsimaissa uskontojen merkitys näyttää kulttuurissa vähentymistään vähentyvän, uusi liikahdus herättää kiihkeän debatin.

Lähtökohtana sille, että possibilianismista ryhdyttiin puhumaan uuden uskonnon mahdollisuutena eikä niinkään filosofiana, on pidettävä Eaglemanin erästä haastattelulausumaa⁴: ”Tietämättömytemme kosmoksesta on liian laaja sitoutuaksemme ateismiin ja nyt tiedämme liian paljon voidaksemme sitoutua mihinkään erityiseen uskontoon.” (*Stray questions for David Eagleman. New York Times, July 10, 2009.*)

Samassa haastattelussa Eagleman jatkaa vielä agnostisismista: ”Agnosticism is often an uninteresting stance in which a person simply questions whether his traditional religious story (say, a man with a beard on a cloud) is true or not true.”

Internetissä – lähinnä USA:ssa – käydyssä keskustelussa ”erityisten uskontojen edustajat” ovat olleet etupäässä ”närkästyneitä” heidän uskontonsa väheksymisestä (”a man with a beard on a cloud”). Vilkkain ja varteenotettavin keskustelu on kuitenkin käyty *ateismista*, johon sitoutumista Eagleman ei pidä mahdollisena. Tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista käydä referoimaan tuota keskustelua vaan on tyydyttävä siihen analyysiin, johon edellä esitetty possibilianismin käsitteitten tarkastelu antaa mahdollisuuden.

Ateismista

Tieteenharjoittajien, erikoisesti fyysikoiden ja kosmologien, keskuudessa on sanonta: ”Nearly all of them say that there is a *strong evidence against god's existence.*” (Eagleman vs. Harris: debat on atheism peters out. evolutionistrue.wordpress.com)

Olemassaolon, eksistenssin, kysymys ei kuitenkaan ole sama kuin kysymys evidenssistä -- asiointilan realisoitumisesta tulkittuun maailmaan.

---

⁴Englanniksi: ”Our ignorance of the cosmos is too vast to commit to atheism, and yet we know too much to commit to a particular religion.

Sekä Eagleman edellä esitetyssä lausumassaan, että hänen ateistiset kriittikkonsa tekevät saman virheen, puhuvat tiedostamme/tietämättömydestämme, siis evidenssistä, kun pitäisi puhua mahdollisuuksista, potentiaalisesta olemassaolosta.

”Jumala sinänsä” on transendenttinen asiointi, t.s. mahdollinen ja siis potentiaalisena olemassa (ja kontingenttinen, kuten sanotaan: on olemassa todennäköisyydellä p , joka on $0 < p < 1$, koska väite ei sisällä mitään *loogista ristiriitaa*, joka tekisi Jumalan olemassaolon mahdottomaksi). – Tämä olemassaolosta.

Ateismia ja muita uskomuksia koskevista debatteista puhutaan kuitenkin Jumalan *realisoitumisesta* – siis aivan toisesta asiasta. Keskustelu muodostuu *semanttisesti sekavaksi*. Ei huomata kysyä, onko meidän *kuvauksemme* todellisuudesta sellainen, että se ylipäänsä mahdollistaisi Jumalan realisoitumisen todentamisen. Vastaus on se, että läntisessä kulttuurissamme intersubjektiiivisena, tieteellisenä valtavirtauksena esiintyvä materialistis-reduktionistinen todellisuudenkuvaus ei ole sitä.

Yksilöitten subjektiiviset maailmat poikkeavat kaikki toisistaan. Jotkut saattavat omassaan tuntea *elämyksellisesti* vahvasti todeksi sellaista, minkä he tulkitsevat Jumalan vaikutukseksi (realisoitumiseksi). Väheksymisen sijasta tällaisille kokemuksille tulisi antaa arvoa, koska ei ole itsestään selvää, että intersubjektiiivinen tulkinta olisi aina subjektiivista ”parempi”.

Ateismin perustana näyttää olevan se realismina tunnettu epistemologinen perusajatus, että meidän tulkittu todellisuutemme vastaa yksiselitteisesti jonkinlaista ”oikeaa todellisuutta” (todellisuutta *an sich*) – eli kuvaus = todellisuus. Tämä *perusvirhe* johtaa luonnollisesti väittämään, että vain realisoituneet asiointitilat (ne, joista on evidenssiä) ovat olemassa, pelkät mahdollisuudet sen sijaan eivät ole. *Tästä lähtökohdasta* katsoen siis Jumala voi olla enintään mahdollisuus ja ateismin näkökulmasta se ei riitä olemassa olemiseen.

Kantilais-fenomenalistinen lähtökohta on toinen: kuvauksemme tavoittaa vain osan asiointiloista (olioista, tapahtumista, prosesseista, invariansseista), ”muu” jää transendenttiseksi, tämän *tulkitun maailmamme* ulkopuolelle. Ei voida kieltää, etteikö Jumala olisi mahdollisuus ja siten olemassa. – Eri kysymys on se, miten, milloin ja missä jossakin kuvauksessamme Jumala realisoituu. Ihmisen yksityisessä tulkitussa maailmassa tämä kokemus voi olla hyvinkin vahva, mutta intersubjektiiivista vastausta siihen on vaikea löytää. Siksi näyttää *agnostinen* ajattelutapa olevan suosittu. Se on tietosisällöltään 0, mutta näinhän juuri vältetään turhat semanttiset kiistat.

Jumalan realisoituminen ja Jumala-käsitteen semanttinen ongelma

Kuten edellä on todettu, debatti Jumalasta kärjistyy turhaan, jos ei tehdä eroa sen suhteen, puhutaanko Jumalan olemassaolosta vai realisoitumisesta. Edellinen on

transsendentaalinen asiointi ja siis tietomme tavoittamattomissa – paitsi siinä suhteessa, että loogisesti Jumalan olemassaolo on hyväksyttävä mahdollisena.

Yllättävästi possibilianismin lähtökohta Jumala-käsitteen semanttiseen selvittämiseen löytyy niin varhaiselta ajalta kuin 1300-luvulta (tosin paavin pannaan julistaman ajattelijan, Mestari Eckhartin esittämänä).

Mestari Eckhart lausuu terävästi: ”Jumala ei ole sitä eikä tätä. Jos joku luulee tulleensa tietoiseksi Jumalasta ja jos hän silloin olisi tietoinen jostakin, hän ei tunne Jumalaa” (Eckhart, s. 174). -- ”Jokainen attribuutti, joka hänelle omistetaan, tekee hänestä epäjumalan.” – ”Me emme voi tyytyä ajateltuun Jumalaan, sillä kun ajatus katoaa, myös Jumala katoaa” (s. 49).

Mitä ilmeisimmin Eckhart tarkoittaa transsendenttista Jumalaa, Jumalaa ”an sich”. Ainoa mielekäs puheenaihe tästä teemasta on siis *psykologinen osakysymys* Jumalan realisoitumisesta kuvauksemme:

Fysikalistisen (eli materialistis-reduktionistisen) todellisuuskuvauksen mukaan Jumala-käsitettä ei tarvita. Tieteentekijöiden taholta usein todetaan vain – ironisävyisesti: ”Ei ole Jumala tullut vastaan”. Mainittu ontologinen näkökulma, fysikalismi, on kuitenkin suuresti kiistanalainen ja fenomenalismi on nykyfilosofiassa voittamassa alaa.

On kiistatonta, että jokaisen yksilön – tietoisesti tai tiedostamattaan käyttämä – subjektiivinen kuvaus todellisuudesta on erilainen. Siihen kuuluu – ei vain yleinen tietämys vaan koko erittäin runsas yksilöllinen kokemusmaailma.

Koska keskustelu pohjautuu subjektiiviseen todellisuudenkuvaukseen, on kyseenalaista, voidaanko koskaan saavuttaa yhteisöjen rajat ylittävää intersubjektiivisesti hyväksyttävää tulkintaa Jumala-käsityksissä, vähänkään pysyvää ”uskonrauhaa”. Lisääntyvä erilaistuminen yhteisöissä ja siten myös niiden intersubjektiivisessä tulkitussa maailmassa viittaa pikemminkin päinvastaiseen suuntaan.

”Uskonrauhaa” tulee etsiä siis toisesta suunnasta: on hyväksyttävä subjektiivisten todellisuuskuvauksen erilaisuus, ei vain kulttuurien välillä vaan myös niiden sisällä, ja ymmärrettävä ja sallittava siltä pohjalta kunkin yksilön uskonnolliset käsitykset ja vakaumus.

Yksilö ei kuitenkaan voi tulla toimeen ilman *sosiaalista tukea* käsityksilleen, ei myöskään uskonnollisissa käsityksissään ja kannanotoissaan. On siis luonnollista tavoitella kuitenkin jonkinasteista intersubjektiivisuutta. Tällöin meitä kiinnostaa erityisesti tiedettä lähellä olevien filosofien ajatustapa.

Monia tieteellisesti orientoituneita, mutta ei ankaran fysikalistisesti ajattelevia filosofeja on tyydyttänyt *panteismi*, jonka mukaan Jumala esiintyy sananmukaisesti *kaikessa*, realisoituu kaikessa tapahtumisessa.

Uusimman filosofian, possibilianismin, mukaisesti tarkasteltuna panteismi on liian suppea tulkinta; se koskee vain realisoitunutta maailmaa. Mutta on mahdollista

korvata se *panenteismillä*⁵, joka katsoo jumalallisen olevan mukana myös transsendentaalisessa, mahdollisuuksien maailmassa.

Tunnetuin – ja selkein -- panenteismin edustaja filosofiassa on Alfred North Whitehead, jonka kuvaus on kuin varhainen possibilianismin esittely. Seuraava sitaatti Whiteheadin ja Hartshornin teoksesta *Process philosophy H* osoittaa tämän:

”God, for process philosophy, is necessary for any actual world. Without God, the world would be nothing more than a static, unchanging existence radically different from the actual world of experience.” – ”God as *both eternal and temporal* provides *possibilities* that call the world to change and develop. God as eternal provides an *actual source of those possibilities*. However, *if God is only eternal, the possibilities would be unrelated to the actual world* as it presently exists.” ”God is present to the world and the world influences God.” – ”This distinction [between God and the world] is apparent in the freedom of the events in the world. Although God *presents possibilities to the events* in the world, *each event 'decides' how it will actualize these possibilities.*” (Whitehead ja Hartshorn, 1953, p.273. Kursivoinnit K.R.)

Panenteistisen käsitystavan mukaan siis puhe Jumalasta on ymmärrettävä puheeksi ”jumalallisuudesta”, siitä, kokeeko ihminen kaiken käsittämättömyyden keskellä *mielekkyyttä* – erityisesti, kokeeko hän olevansa konstruktiiivisesti mukana jumalallisessa tapahtumisessa, tekemässä mahdollisesta ”todellista”.

4.3 Ihmisen asema maailmassaan ja elämän mielekkyys ja arvo

Edettiinpä logiikassa ja käsiteanalyysissä filosofian tietä miten pitkälle tahansa, ”suuri yleisö” odottaa vastausta moniin ”perimmäisiin kysymyksiin” – kuten: mitä on luominen, mikä elämän tarkoitus⁶, mitä mielekäs elämä, mitä kuolema jne. – Onko myös possibilianismilla vastaus tällaisiin kysymyksiin?

On – usein jopa uusi, tuore vastaus. Seuraavassa yritetään luonnostella muutamia vastauksia. Ne ovat varsin spekulatiivisia, mutta sehän kuuluu possibilianistisen tarkastelun henkeen. Tiedon hankinnassa toimii ketju:

spek-hyp-emp,

ts. spekulatio voi houkutella hypoteesien esittämiseen ja hypoteesit viritellä empiiristä tutkimusta, jolla niitä koetella.

Mitä on luominen?

---

⁵ John Culp: Panentheism. Stanford Encyklopedia 4.12.2008, rev. 5.2.2013 jculp@apu.edu

⁶ Useasti kuulee nykypäivinä tähän klassiseen kysymykseen ”filosofisen” vastauksen: ”Elämän tarkoitus on hyvä elämä”. – Filosofi yrittää näin livahtaa vastaamasta – kuin koira veräjältä.

Whitehead sanoo päiväkirjassaan Jumalan antavan maailmaan *merkitykset*. Jos löysästi tulkiten Jumalan tilalle asetamme transsendentaalisen, potentiaalisen, mahdollisuuksien maailman, voisi Whiteheadin ajatuksen muuntaa niin, että mahdollisuus realisoituessaan samalla saa merkityksen. Tottakai silloin jäsentyvä havainto, mielikuva, ajatus, saa aina jonkinasteisen merkityksen, eihän se muuten tulisi *tulkituksi*. – Kun mahdollinen realisoituu tulkituksessa maailmassa, *se tulee ”luoduksi” esiintymänä, jolla on merkityksensä*. – Plutoa ei ollut olemassa tulkituksessa maailmassa silloin, kun oli otettu kaksi tähtitaivasta suurella tarkkuudella kuvaavaa valokuvaa, ei, vaan silloin kun noita kuvia verrattaessa yhden valopisteen todettiin liikkuneen ja olevan siis *merkitykseltään* kiertotähti.

Ihmistajunta osallistuu luomiseen ensiksikin tuottamalla teoillaan suotuisat olosuhteet mahdollisuuden realisoitumiselle ja toiseksi liittämällä realisoituneen esiintymän jäsentyneenä hahmona ja samalla kokonaishahmon osana kuvaukseensa, ts. antamalla esiintymälle merkityksen. Ihminen on tulkitun maailman näkökulmasta ”oheisluoja” (co-creator).

Voiko kone (keinoäly) luoda?

Ei. Keinoäly ei voi tuottaa esiintymien merkityksiä. Se toimii (kaiken suhteen) yksinomaan *syntaktisesti*. Se on kuin Searlen tunnetun ”kiinalaisen huoneen” kiinan kieltä osaamaton henkilö, joka ottaa yhdestä luukusta vastaan englanninkielisen sanan, katsoo sanojen varastosta, mikä kiinaksi kirjoitettu lappu sitä vastaa ja antaa toisesta luukusta lapun – ja on näin ikään kuin ”kääntänyt” englantia kiinaksi, vaikka ei ymmärrä sanaakaan kiinan kielestä. – *Keinoählyn tietokoneohjelma voi olla apuväline mahdollisuuden realisoimiseen, mutta vain ohjelmoijan toiminta on intentionaalista ja voi päämäärähakuisesti lisätä tai vähentää jonkin halutun realisoitumisen suotuisuutta.*

Tekniikka, kuten luonnonvoimatkin, voi aiheuttaa jotakin (saada tapahtumaprosessin liikkeelle). Se voi ”yksin” – ilman tekijää, mutta silloin vain sattumalta – ei-intentionaalisesti, muuttaa joidenkin mahdollisuuksien realisoitumisen suotuisuutta.

Mitä on kuolema?

Oleellista kuolemassa on kuolevan yksilön ja toisten ihmisten välisen kommunikaatio-mahdollisuuden lakkaaminen sekä tajunnan *välaineiden* (aivojen ja muun elimistön) suorituskyvyn loppuminen. Jos mennään niin pitkälle olettamuksissa, että katsotaan samalla tajunnankin olemassaolon päättyvän (mikä ei suinkaan ole empiirisesti todettavissa eikä ollenkaan varmaa⁷), voidaan tehdä se

---

⁷ Tajunta on vuorovaikutuksessa ”aineellisen”, havaitsemamme maailman kanssa, mutta ei ole loogista pakkoa, että se *itse* olisi sitä. Yksilön tajunta voi kuolemassa jäädä potentiaalisena, mahdollisena, olemaan. Siten probabilianismin mukaan yksilöllinen tajuntakin jää kuoleman jälkeen olemassaoloon, tosin transsendentaalisena, ”toistaiseksi” realisoitumattomana.

johtopäätös, että yksilön mahdollisuudet vaikuttaa realisoitumisten suotuisuuteen ja sitä kautta ”luomiseen” osallistuminen, on loppunut.

Mutta mitä tapahtuu niille mahdollisuuksille, potentiaalisille asioille, joiden realisoimiseen osallistuminen nyt jää kesken? Mihin ne olisivat voineet kadota? Ne ovat olemassa kuten ennenkin, odottavat vain suotuisia olosuhteita realisoituakseen. Onko tärkeää, että juuri minä, minun tajuntani auttaa niiden realisoitumisessa? (Olisi outoa ajatella, että muut eivät pysty mihinkään.) – Tunne siitä, ettei enää saa ”olla leikissä mukana”, on kylläkin hyvin turhauttavaa meidän egosentrisessä kulttuurissamme, mutta on lohdullista ajatella, että myös tuo turhautuneisuus loppuu kuolemassa.

Ne mahdollisuudet, joiden toteutumista olin pitänyt tärkeänä, eivät ole mihinkään kadonneet. Niissä on minun kuolemanjälkeinen elämäni. Ei ole tärkeää, että se, joka ne toteuttaa, kokee joskus olleensa minä.

Eino Kaila esitti kerran 1940-luvulla sivuhuomautuksena luentonsa aikana – muistini mukaan suunnilleen näin: ”Mitä jälleensyntymiseen tulee, on syytä kysyä, onko tärkeää, että se yksilö, jona minä synnyn, muistaa olleensa joskus minä ja että hän on juuri samanlainen kuin minä. Eikö ole suotavampaa, että hän on hiukan parempi yksilö kuin minä. Eikö ole suotavaa, että hän on paljonkin parempi. Minä synnyn joka hetki jossakin lapsessa uudelleen.”

Mutta niitäkin voi ymmärtää, jotka uskovat tajuntaminänsä kuoleman jälkeen lepäävän eräänlaisina ”mahdollisuuksien kimppuina” transsendentaalisessa ”ollen olevassa” – ikuisuudessa.

Elämän tarkoitus

Jos ajatellaan fysikalismin tapaan, että kaikki mikä *on*, on ”alkeishiukkasten tanssia”⁸, silloin ei ole mitään, mikä antaisi tapahtumille merkityksiä. Mikään ei tällöin tulisi tulkituksi, yhtäkään tulkittua maailmaa ei olisi. Toki ei voida kieltää, etteikö mahdollisuuksia olisi, mutta ei niiden realisoijaa. Olisi vain transsendenttista, sitä, mistä ei voi olla tietoa. Ei olisi tietoa eikä tietäjää.

Kun kysytään jonkin (kuten esimerkiksi elämän) tarkoitusta, on huomattava, että vain *teoilla* voi olla tarkoitus, ei *tapahtumilla*.

Luonnonvoimien aikaansaannoksilla ei ole tarkoitusta. Myrskyn tarkoituksena ei ole kaataa puita (eikä puilla tarkoituksena kaatua). Ne vain kaatuvat myrskyssä. *Taphtuu*, että ne kaatuvat. (Primitiivinen ihminen tosin personifioi luonnonvoimatkin: Paha henki kiusaa myrskyllä, Jumala rankaisee salamaniskulla syntistä.)

---

⁸ Kari Enqvist kirjoittaa: ”On vain atomeita, energian kasaumia ilman tahtoa ja itsetietoisuutta. On vain ainetta, energiaa, miksi maailman pohjimmaista olemusta sitten haluamme nimittää; muuta ei ole” (Enqvist, 1998, s. 223.)

Tapahtuminen on prosessin jonkin vaihtoehdon *valikoitumista*. *Teko* on *valintaa* vaihtoehdoista. Tapahtumisessa ikään kuin ”arpa” määrää vaihtoehtojen joukosta jonkin kohteen, mutta tekoa tehdessään tekijällä, subjektilla, on lisäksi mahdollisuus *hyväksyä* tai *hylätä* tuo valikoitunut kohde – ja hylkäämisen jälkeen tilaisuus antaa valikoitumisen tapahtua uudelleen ja jälleen hylätä tai hyväksyä se jne. Kun subjekti on tehnyt hyväksymispäätöksen, on tapahtunut *valinta*. – Valinta on teon ensiaskel. (Tekoon kuuluu valintapäätöksen seurauksena lisäksi motorista tai tajunnallista toimintaa ja joskus sellaisten toimintojen kokonainen ketju.)

Valinnalla – ja valintapäätöstä seuraavilla toiminnoilla – on selvästikin jokin *tarkoitus*. Siihen liittyy intentio. Se palvelee jotakin päämäärää.

Kun tarkkailemme eliöiden, kuten ihmisten käyttäytymistä, pyrimme ennen kaikkea selvittämään, mikä päämäärä, intentio, tarkoitus niiden teoilla (liikkeillä, eleillä, puheilla) on.

Sanomme *mielekkäiksi* niitä tekoja, joiden havaitsemme lisäävän toivotun/odotetun mahdollisuuden toteutumisen suotuisuutta tai vähentämään sitä ei-toivotun tapauksessa.

Jo alkeellisimpienkin elämän muotojen piirissä ulkopuolinen tarkkailija näkee – ainakin etsii, odottaa näkevänsä – mielekkyyttä. Kun kasvin siemen itää, sirkkalehdet kasvavat, varsi ja lehdet kasvavat ja syntyy nuppuja ja niistä kehkeytyy kukkia ja kukkiin siemeniä, me ymmärrämme hyvin kaiken tämän mielekkyuden: siemen (tai ”kasvi-minä” – mikä se sitten onkaan) *ikään kuin pyrkii päämäärään*, on ikään kuin intentionaalista. Onko meidän siis oletettava kasvillekin tajunta (”siemenen sielu” tai ”kukan henki” tms.)? – Kuka ties. Se mahdollisuus on olemassa, mutta niin kauan kuin emme pysty tajuntaa ja sen ominaisuuksia kuvauksessamme tarkkaan jäsentämään (realisoimaan) tätä asiaa, emme pysty myöskään tutkimuksellamme selvittämään sitä. (Fysikalisti nousee vastarintaan – kuten Patricia Churchland: Tajuntaa *ei ole*, se on näköharha. – Fenomenalisti – kuten Lauri Rauhala – antaa vastaiskun: Miten fysikalisti pystyy tämän toteamaan, ellei hänellä ole tajuntaa.)

Possibilianistisesti tarkasteltuna otollinen maaperä ja ilmasto ym. ympäristö lisää siemenen elossa säilymisen ja itämisen mahdollisuuden toteutumisen todennäköisyyttä, ”arvan” lankeamista itämiselle, ei itämättä jäämisen vaihtoehdolle. Itämisen toteutuessa lisääntyy varren ja lehtien kasvamisen mahdollisuuden toteutumisen todennäköisyys jne. Tämä mahdollisuuksien toteutumisten ketju onnistuessaan joka vaiheessaan vie uusien siementen syntyyn. Jokainen vaihe on – tarkkailijan ulkoapäin havaitsemana – *mielekäs*, joskaan ei intentionaalinen.

Mielekkyydessään elämä poikkeaa jyrkästi *luonnonvoimien* aiheuttamista prosesseista.

Olisiko meidän kuitenkin mielekkyuden lisäksi oletettava kasveille ja muille alkeellisina pitämillemme elämän muodoille myös tajunta? – Ei – jos pidämme päämäärätietoista, aitoa *valintaa* vaihtoehdoista tajunnalle tunnusomaisena seikkana. Havainnot korkeammanasteisten nisäkkäitten käyttäytymisestä näyttävät kuitenkin selvästi osoittavan niillä esiintyvän jonkinasteisen tajunnan – so. valinnan – merkkejä.

On luultavaa, että eläimet eivät pohdi kysymystä elämän tarkoituksesta. Siihen tarvitaan tietoisuutta, joka pystyy hahmottamaan elämän kokonaisuutena, hämärästi tai hyvin jäsentyneenä. Vaikka se periaatteessa on valtavan runsas, oma maailmansa, täynnä moninaisten kokemusten vyöryä, silti monelle nykykulttuurin piirissä elävälle jää outo tunto menneistä, ”hukatuista” päivistä: Tätäkö se oli? Tässäkö on kaikki? Syömistä, juomista, arjen jatkuvia rutiinitehtäviä, pieniä haihtuvia ilon hetkiä, joista voi todeta Eino Leinon tapaan: ”Turhaan, oi, turhaan tartun ma hetkehen kiinni, riemua ei suo rattoisa seura, ei viini...”

Possibilianismin näkökulmasta jokainen elämä on uniikki, äärimmäisen rikas ja vaihteleva mahdollisuuksien toteutumisyritysten ja toteuttamisten virta, arvaamaton, yllätyksiä täynnä. Ihmiselle, joka kykenee lapsuuden luontaisen uteliaisuutensa säilyttämään elämänsä läpi, se on jatkuvasti ihmeiden aarreaitta.

Ihmisen elämän tarkoitus on tuottaa – omia valintoja käyttäen -- suotuisia olosuhteita mahdollisuuksien toteutumiselle reaalissa maailmassa, niiden mahdollisuuksien, joiden hän *uskoo* olevan arvokkaita ”todellisesti” – koko hänen tunne-elämänsä vahvistamina.

Ihmisen on syytä nähdä ”luoja” myös toisessa ihmisessä. Hänen tuhoamisensa olisi kokonaisen maailman tuhoamista.

Ihmisen elämän tarkoitus on olla ”oheisluoja”. Tämä juhlallinen nimitys ei suinkaan kuulu vain ns. korkeakulttuurin edustajille, suurille tiedemiehille, ylistetyille taiteen mestareille ja neroille ylimalkaan. Ei, se kuuluu jokaiselle, leikkivälle lapselle, joka ”luo” kävyistä ja tikuista ihmeellisen kartanon, pikkupojalle, joka tyhjästä tulitikkulaatikoista ja lankarullista taikoo junan. Se kuuluu jokaiselle laulelman hyräilijälle, vitsin veistäjälle, huoneen somistajalle, äidille, jonka hymyyn lapsi vastaa hymyllä. Vähäisinkin teko, joka aukaisee mahdollisuuden, on ”luomista” – se tuo jotakin johonkin tulkittuun maailmaan.

Tieteen ja merkitsevien keksintöjen historia nostaa esiin myös ”luomisen” erikoispiirteet: ne eivät suinkaan ole tapahtuneet yksinomaan suurissa yliopistoissa ja laitoksissa suuren rahan saattelmina vaan jonkun Edisonin yksinäisessä työpajassa, jonkun Franklinin lennättäessä leijaansa niityllä ukonilmalla, jonkun patentti-toimiston pikkutoimitsijan tehdessä laskelmiaan vanhaa kirjekuorta muistilappuna käyttäen, jonkun Newtonin mietiskellessä omenapuun alla omenan putoamisen ihmettä. – Näyttää olevan olemassa erityistä kosmista huumoria, jolla on taipumus hauskuttaa meitä aika ajoin tekemällä pienestä suurta, aivan vähäisestä maailmaa mullistavaa.

Kirjallisuutta:

Culp, John: Panentheism. Stanford Encyklopedia 4.12.2008, rev. 5.2.2013

jculp@apu.edu

Eagleman, D., 2009: Stray questions for David Eagleman. New York Times, July 10, 2009.

- Eckhart (Mestari Eckhart) 2009: Sielun syvyys. Basam Books, suom. Kai Pihlajamaa, alkuteos Deutsche Predigten und Traktate.
- Enqvist, Kari (1998): Olemisen porteilla. WSOY, Juva.
- Heinimäki, Jaakko: Johdanto Eckhartin teokseen ”Sielun syvyys”, 2009.
- Knuuttila, Simo (1996): Descartesin käsitys välttämättömyydestä ja mahdollisuudesta, niin& näin 4/1996
- Meillassoux, Quentin (2006): Äärellisyyden jälkeen. Tutkielma kontingenssin välttämättömyydestä., suom. Ari Korhonen. Gaudeamus, 2012. Alkuteos *Après de Finitude*, 2006.
- Rainio, Kullervo (2008): Discrete Process Model for Quantum and Mind Systems. University of Helsinki, Department of Sosial Psychology, Research Reports 1/2008.
- Rainio, Kullervo (2015): Kohti tajuntaprosessien teoriaa III. Tajunnan tasot ja dynamiikka. Luonnonfilosofian seuran julkaisuja.
- Suntola, Tuomo (2012): Tieteen lyhyt historia – vai pitkä tie luonnonfilosofian ja empirismin kohtaamiseen. Espoo, Physics Foundations Society. 2012.
- Tonomura, Akira (2003): Visualizing the quantum phenomena occurring at the nanoscale with electron waves, RIKEN Wako Institute, RIKEN Frontier Research System, Single Quantum Dynamics Research Group; Quantum Phenomena Observation Laboratory. RIKEN NEWS, N:o 268. October 2003.
- Werner, Heinz (1926): Einführung in die Entwicklungspsychologie, J.E. Barth, 1926.
- Whitehead, Alfred North & Hartshorne, Charles (1953): *Process philosophy*. H. (1953)